

Édes Anyanyelvünk

2009. FEBRUÁR

XXXI. ÉVF. 1. SZÁM

Mednyánszky László:
Zúzmarás fák, 1892 körül

A TARTALOMBÓL:

Bozsik Gabriella:
Felelősség a márkanevadás!

Balázs Géza:
Olvasni jó!

H. Varga Márta:
Határozatlan vagy határozott
ragozás?

Büky László:
Befülledt a gabonapiac

Mátis Bernadett:
Az amerikai futball

Zimányi Árpád:
Az olimpiai közvetítések
nyelvezetéről

Elekfi László:
Szűkszavúan vagy világosan?

Kemény Gábor:
Megjelent az Alakzatlexikon!

És: nyelvi játékok,
hírek, új szavak,
nyelvész-leletek

É
A

Egy gyalogtúránk során jártunk a fehérvár-csurgói kastélyban, s körbevezettek bennünket az épületben. Vezetőnk a fából készült cselédlépcsőre mutatva elmondta, hogy a hagyomány szerint az elkészítésében a fiatal, akkor még ismeretlen Ybl Miklós is részt vett. De a nevet így ejtette: „ibli”.

A változat célja nyilván a szó végi mássalhangzó-torlódás megszüntetése, hiszen tudjuk, hogy a magyar nyelv nemigen szereti az ilyesmit sem a szó elején, sem a szó végén. Ezért lett a honfoglalás körül átvett szláv *dvor* és *brat* a magyarban *udvar* és *barát*. De a később nyelvünkbe került szavak már változatlanok maradtak, például *sport*, *start*.

Keress az Iblit a Gugliban!

Am volt még egy hulláma a szó végi torlódás feloldásának: a XIX. században a magyarországi németektől kapott, főleg bizalmas nyelvi szókincsben. A bajor-osztrák nyelvjárásban megtalálható *nudl*, *schamerl*, *hockerl*, *nockerl*, *hetscherl*, *gigerl*, *stamperl* és *perl* a magyarban ilyen alakokban ismert: *nudli*, *sáml*, *hokedli*, *nokedli*, *hecsedli*, *gigerli*, *stampedli* és *perli*.

A szó végi *l* miatt – és mert a név is minden bizonnyal német – én az *ibli* ejtést leginkább ezekkel rokonítanám, s ebbe a sorba illenek további példaim is. A Lidl üzletláncot hallottam már *Lidlinek*, egy Fogl nevű képviselőt szülőhelyemen *Fogliként* emlegetnek. Nyilván az ilyen eltorzítást akarta megelőzni az a gyerekkori iskolatársam, akit én még *Ritzlnek* ismertem, aztán évtizedekkel később meglepve láttam az újságban, hogy vállalkozását *Ritzelként* hirdeti. De gyanús nekem a szintén majsai *Rangli* vezetőnév is.

Érdekesség viszont, hogy ez a változás már nem csak a német szavakat érinti: a Google keresőt is mondják *Guglinak*. Am ami eltérés a korábbi, elmagyarosodott idegen szavakhoz képest, az az, hogy ezek a változások csak szóban zajlottak le. Ennek oka talán az lehet, hogy ez az ejtéskönnyítés főleg a népnyelvet jellemzi, s nyilván ezért nem hallható például olyan szakszó esetében, mint a *fájl*.

Balog Lajos

TARTALOM

Balog Lajos: Keress az Iblit a Gugliban!	2
Kemény Gábor: Főnévből képzett igenevek?	3
Bozsik Gabriella: Felelősség a márkanévvadás!	4
Balázs Géza: Miért érdekes? Olvasni jó!	5
H. Varga Márta: Határozatlan vagy határozott ragozás?	6
Berényi Zsuzsanna Ágnes: Példaadó nevek	7
Büky László: <i>Befüledt</i> a gabonapiac	8
Dóra Zoltán: Nem lehetne érthetőbben?	9
Mátis Bernadett: Az amerikai futball	9
Zimányi Árpád: Az olimpiai közvetítések nyelvezetéről	10
Pap Gábor: Az <i>-l</i> , <i>-ol</i> igeképzőőről.	10
Kovács József: Tinédzser libacomb és egyéb „nyalánkságok”	11
Hajdu Ferenc: Rossz szokások	11
Dr. Bogárdi Mihály: Mesék világa, mesék nyelvezete	12
Elekfi László: Szükszavúan vagy világosan?	12
Holczer József: Nők végletes jellemzői	12
Grétsy László: 2008 Lőrincze-díjasai.	13
Balázs Géza: Nem prédikál, nem szónokol.	14
Kemény Gábor: Megjelent az Alakzatlexikon!	15
Biró János: www.manyszi.hu	16
Hírek, események	17
Pontozó.	18
Keresztrejtvény	19
Új szavak, kifejezések (53.).	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20
Ífjúsági melléklet I–IV.	

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:
Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe:

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A II. em.

Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 107.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu

(vagy: www.anyanyelvapolo.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.

Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.

E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu,

fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444

További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt. és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 200 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.

Belépési nyilatkozat kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,

1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.

Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza, Bencédy József,

Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke),

Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását

az Oktatási és

Kulturális Minisztérium,

valamint

a Nemzeti Kulturális Alap

segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)

ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.

Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.

Nemzeti Kulturális Alap

Főnévből képzett igenevek?

Egy miskolci ismerősöm hívta fel figyelmemet a hirdetésekben előforduló *kavicsfelvert* szóra, vitatva annak helyességét, képzésmódjának szabályosságát. Az interneten mindössze három adatot találtam rá, ebből is kettő állítmányi helyzetű, illetve szerepű, tehát egyben „tötözés” is, ahogyan Szepesy Gyula, lapunk egykori szerkesztője nevezte (csúfolta) a melléknévi igenév állítmányi használatát: „Tétel leírása: szélvédő és jobb első irányjelző *kavicsfelvert*”; „Tétel leírása: szélvédő *kavicsfelvert*” (APEH Elektronikus Árverési Felület). A harmadik példában a *kavicsfelvert* jelzőként szerepel: „a 20 éves 124-esemen még a *kavicsfelvert* rész sem rozsdásodott” (Mercedes-Benz Cars – Index Fórum).

Bár képzője miatt a *kavicsfelvert* befejezett melléknévi igenévnek látszik, olyan ige, amelyből ezt a szót képezhették volna, valójában nincsen. Még oly módon sem, ahogyan a *gépír*, *gyorsír*, *fénymásol*, *távmásol*, esetleg *távírt* igét – mert szükség lett rájuk – utólag elvonták a nomen actionisi (cselekvésnévi) jelentésű *gépírás* stb. főnévből. **Kavicsfelvert* ige név egyszerűen nem létezik. A példákban szereplő *kavicsfelvert* szóalak a *kavicsfelverés* vagy inkább *-felverődés* főnévből keletkezett analógiával, hasonló jelentésű melléknévi igenevek mintájára. Vagyis ez olyan „melléknévi igenév”, amely nem igéből, hanem főnévből van képezve. Ha nem hullik ki a használatból, rövidesen melléknévvé válik, amint ezt a *kavicsfelvert* rész, *kavicsfelvert szélvédő* már mutatják is. Helyette csupán körülírásokkal élhetnénk: *kavicsfelverődést* (el)szenvedett vagy *kavicsfelverődésen átesett szélvédő*. Ennélfogva a szaknyelvben rá vagyunk szorulva a tömör *kavicsfelvert* szóra, még ha nem valami szép is (de hát az sem az, amit jelölnek vele).

Hogy nem egyedi esetről, hapax legomenonról van szó (akkor talán nem is írnék róla), azt jól mutatja, hogy az utóbbi időben több hasonló jellegű adatot is találtam. Egy szórólapon *féreghajtott* kismacska keres gazdát; az orvosi rendelőben a *szervátültetett* betegek soron kívül mehetnek be; az *emlőműtött* nők speciális fürdőruhát igényelnek (elnézést, hogy ezeket a dolgokat formai okból együtt említem). Mind-egyikre rengeteg példa van az interneten is. A *féreghajtott* kifejezésre a gyűjtés napján (2008. október 16.) 3540, a *szervátültetett* szóra ugyanekkor 3240, de még az *emlőműtöttre* is 208 találat akadt. Vegyünk szemügyre közülük néhány tipikus példát:

„Oltott, chip-pel [!] ellátott, rendszeresen *féreghajtott*, egészséges, szobatiszta, tüneményes baba [!], aki már nagyon szeretne révbe érní, igazi családtaggá válni!” (Talált cicák / Elveszett cicák); „[a cica] *féreghajtvá* mehet gazdihoz” (Macska); „[...] eladó egy 6 hetes oltott[,] *féreghajtott* angol bulldog [!] kiskölyök” (Óvári apróhirdetés, ...); „*féreghajtott* ménesekből származó minták” (Nemzetközi Lovas Ma-

gazin); „*féreghajtott* lovamban” (Lóbarátok fórumai). Mint láthatjuk, *féreghajtott* nemcsak macska, hanem kutya, sőt ló is lehet. Nehezen állom meg, de most nem térek ki se a *babára*, se az *akira*, se a (névelő nélküli) *gazdira*, mert nem akarok elkalandozni a fő témától.

„10 éve *szervátültetett* atléta [...] 23 ország 564 *szervátültetett* sportolója” (Atlétika Sport és Életmód Magazin); „*szervátültetett* embertársaink” (forum.tv2.hu); „bemutató a *szervátültetett* gyerekekért” (Happy Dog kutyaiskola); további számos példa a *szervátültetett gyer(m)ek* minőségjelzős szószervezetre.

„*emlőműtött* nők rehabilitációja” (Benevita Alapítvány); „Mennyire könnyen lehetett a divatbemutatóra *emlőműtött* hölgyeket felkérni?” (Emlőprotézisek); „a konferenciát az *emlőműtött* hölgyek hasztánc bemutatója [!] zárta” (Esély a Gyógyulásra Rák-betegek Győri Egyesülete); „Öt éve működtetek egy *emlőműtött* tornát is” (MIM – Fórumok). A felkiáltójel nem a tartalomnak, hanem a *hasztáncbemutató* különírásának szól. Az *emlőműtött torna* is hibás, értelemzavaró különírva. Helyesen: *emlőműtött-torna* (értsd: torna *emlőműtött*-teknek vagy *emlőműtött*ek számára). De erről ennyi elég, mert ez sem tartozik szorosan hozzá a most fölvetett témához.

„A nyelv magától meg szokta oldani az ilyen problémákat”

Ami fenti példáinkban közös és lényeges, az az, hogy noha (egyelőre?) nincsen *féreghajt*, *szervátültet*, *emlőműt* ige név, a *féreghajtott*, *szervátültetett*, *emlőműtött* áligenevekre egészen egyszerűen **szükség van**, ezért létjogosultságukat – pusztán rendhagyó képzésmódjuk miatt – nem vonhatjuk kétségbe. Gondoljuk meg, hogy helyettük csupán körülírások állnának rendelkezésünkre: *féreghajtáson átesett macska*, *szervátültetésen átesett gyermek*, *emlőműtötten átesett nő*. A már idézett *emlőműtött-torna* összetétel helyett pedig ekkora körülírást kellene alkalmaznunk: *torna emlőműtötten átesett nők* (vagy: *emlőműtötten átesettek*) részére.

A nyelv magától meg szokta oldani az ilyen problémákat, még ha némi „szabálytalanság” árán is. Ezt tette a fenti esetekben is: a *féreghajtás*, *szervátültetés*, *emlőműtöt* főnevekből analógiás úton megteremtette a *féreghajtott*, *szervátültetett*, *emlőműtött* „igeneveket”, valójában mellékneveket, illetve főneveket. A nyelvész csupán ezt teheti hozzá: kellő ok nélkül ne szaporítsuk az ilyenek számát! És még talán ezt: helyesírásunk is próbálja meg követni a nyelvhasználat változásait! (Az internetes példák helyesírása elég jól mutatja, milyen állapotok vannak ezen a téren.)

Kemény Gábor

Felelősség a márkanévadás!

A címben megjelölt új keletű tulajdonnévfajtaról tíz évvel ezelőtt Zimányi Árpád megállapította (Édes Anyanyelvünk, 1998. 2. szám, 8), hogy szükséges a 11. kiadású akadémiai szabályzatban külön pontban foglalkozni a helyesírással. Azóta az igényes nyelvhasználók – feltehetően a mennyiségi gyarapodás vagy épp a sok idegen szó beépülése miatt – még gyakrabban nyúlnak e szabálygyűjtemény, valamint a Magyar helyesírási szótár után. Bizonyos esetekben a toldalékolás tűnik nehéznek (*Daewoot* vagy *Daewoót* vagy *Daewoo-t?*), máskor pedig a kiejtéssel nem vagyunk tisztában.

Ma már sokkal inkább így tehetnénk fel a kérdést: elegendő lesz-e mindössze két szabálypont a 12. kiadásban eligazításként az igen sokféle felépítésű és jelentésű, magyar és idegen márkanévanyag jelöléséhez? Az eltelt évtizedben könnyebbé vált-e, egységesebbé-e a több ezer gyártmány, termék nevének leírása? Hibátlanok-e a dobozokon, tasakokon, tubusokon stb. olvasható feliratok?

Minden bizonnyal a figyelemfelkeltés, a vásárló meggyerése a cél akkor, amikor egy-egy név – a harsány színű, furcsa grafikai megoldásokat sem nélkülözve – csupa nagybetűvel látható: *DANONE ACTIVIA*, *GLOBUS MAJONÉZ*. Az előírás szerint azonban (lásd a 193., 194.

szabálypontot) a különírt tagoknak csupán a kezdőbetűje lehet nagybetűs: *Danone Activia* gyümölcsjoghurt, *Tomi Kristály* mosópor stb.

Sokkal inkább elmaraszthatók viszont az olyan alakulatok, melyekben nemcsak a márkanév nagy kezdőbetűs, hanem a fajtajelölő köznév (köznevek) is. Az utóbbiak ugyanolyan tulajdonságúak, mint az intézménynévszerű elnevezésekben szereplő műfajjelölő szavak. Köznevek, tehát mindig kisbetűsek (*Clorox* fehérítőszer; *Parker* golyóstoll – *Gellért* fürdő; *Gold* ékszerbolt); laza a kapcsolatuk az előttük álló tulajdonnévvel, ezért különírandók, sőt el is hagyhatók, ha ez nem okoz kommunikációs zavart (*Cloroxszal* fehérítettem; *Parkerrel* írtok?; *A Gellértben* úsztunk; *A Goldban* vásároltam). Mindkét kategóriában a pontosítás, az értelmezés a szerepük.

A szórendi hibákat szintén nem hagyhatjuk szó nélkül. Jobbára a jelző és a jelzett szó cserél helyet: *Paprika édesnemes*; *Női frottírzokni mintás*; *TS szeletelt sertés-tarja csontos, csomagolt*. Helyesen: *Édesnemes paprika*; *Mintás női frottírzokni*; *TS csomagolt, szeletelt, csontos sertés-tarja*.

Mostanában egyre gyakrabban látható a polcokon *duopack*, *triopack* és *multiopack*, azaz az adott termékből egyszerre kettőt, hármat vagy többet kínál (összecsomagolva) a cég némi árkedvezménnyel. Ha valaki nem beszél idegen nyelveket, nem tudja mire vélni az első pillanatban, hogy a név végére miért tesz oda az említett szavakat: *Pöttyös Túró Rudi multiopack*, *Danone kefir triopack*. Szerencsésebb volna lefordítani a németben és az angolban egyaránt használatos ’csomag, csomagolás’ jelentésű *pack* szót a számnévvvel együtt, és jelzőként elő-

re tenni. Egyébként a mi nyelvünkben is létezik a *pakk* ’csomag’ jelentésben, az értelmező szótár szerint *bizalmas* stílusminősítéssel.

Néhány napja az egyik nemzetközi áruházlánc termékismertetőjének borítóján olyan példát találtam (*MARHA GULYÁSHÚS*), mely ismét megerősítette bennem, hogy helyesírásunknak alighanem egyik legnehezebb kérdésköre a különírás-egybeírás. Rövid lapozgatás után könnyedén megszületett egy kis gyűjtemény, melyet tanulságos közelebről is megnéznünk.

Felvetődik a kérdés: mi az oka, hogy a laza, alkalmi kapcsolatban lévő minőségjelzős szószerkezeteket oly nehéz megkülönböztetni a két vagy több tagból álló, sokkal szorosabb grammatikai viszonyban levő alárendelő jelöletlen szóösszetételektől? Mindenképp nyelvtani hiányosságra vall, ha nem tudunk a szerkezet tagjaival egymásra rákérdezni. Gyengébb tanulók a magyarórán a *milyen?* kérdést teszik fel példánk esetében – hibásan. A jó megoldáshoz a 112., illetve az anyagnevekkel foglalkozó 115. pont segít, de ismernünk kell a 128. c) és a 129., az úgynevezett jelentéstömörítő összetételekkel foglalkozó passzust is. A 138. szabálypont pedig azért fontos, mert azt határozza meg, mi a teendőnk a három szóból álló rövidebb és hosszabb összetételekkel.

A jelöletlen birtokviszony miatt helytelenek a következő szószerkezetek: *sertés rövidkaraj*, *marha oldalas*, *pulyka alsócomb*, *sertés hosszúkaraj*, *borjú lapocka*, *macska játék*. Helyesen: *sertésrövidkaraj*, *marhaoldalás*, *pulykaalsócomb*, *sertéshosszúkaraj*, *borjúlapocka*, *macskajáték*.

A ruházati és egyéb divat-, illetve kozmetikai cikkek között nem *férfi boxeralsó*, *fiú trikó*, *férfi polár dzseki*, *lányka harisnya*, *gyermek pizsama*, *férfi túracipő*, *férfi borotva*, *gyermek fogkrém*, *felnőtt esőkabát*, hanem *férfi-boxeralsó*, *fiútrikó*, *férfipolárdzseki*, *lánykaharisnya*, *gyermekpizsama*, *férfitúracipő*, *férfiborotva*, *gyermekfogkrém* és *felnőttesőkabát* található. A főnévi előtag és az utótag közti viszonyt csak több szóval tudjuk kifejezni, részletezni. *Gyermekpizsama*: a gyermekek által viselt pizsama; *fiútrikó*: a fiúk által hordott trikó stb. Ez pedig a 129. pontban fogalmazódik meg, a példák ugyanis jelentéstömörítő összetételek. Ilyen még a *hibiszkusztea*, *masszázs-készülék*, *tusfürdőolaj*, *szójaital*, *krémjoghurt*, *székelygulyás*, *marhapörkölt* stb.

Szintén összetételként írandó még, mert jelöletlen alárendelő szóösszetétel a *napraforgó-étolaj*, *zöldségmix*, *varrócérnakészlet*, *wellnessital* és a *játékautó-készlet*.

A névadás mindenkor felelősséget jelent, és nagy körültekintést kíván, legyen szó egy személyről, egy állatról, egy hegyről, egy utcáról, egy templomról, egy vonatról, egy szállodáról vagy épp egy autóról, egy mosógépről vagy egy parfümről. Az ipari cégek és a névadók igényességétől, jó ízlésétől függ, hogy az életünk minden területén napról napra előbukkanó termékek milyen (helyesírási) névvel jelennek meg, és válnak ismertté.

Bozsik Gabriella

OLVASNI JÓ?

M
I
É
R
T
É
R
D
E
K
E
S
?

BALÁZS GÉZA

Meghívtak a minap az olvasás barátai (a Magyar Olvasástársaság tagjai), hogy fejtsem ki nézeteimet az olvasáskultúra jövőjéről. Nehéz helyzetbe kerültem. Mit mondjak én néhány tucat, a kultúra, az olvasás iránt messzemenően elkötelezett szakembernek: tanárnak, könyvtárosnak, írónak, költőnek, olvasáskutatónak? Azt mondom, hogy olvasni jó? Hajbókoljunk egymásnak, és erősítsük meg előítéleteinket?

Talán csak az olvasáshoz való viszonyunk változott meg, s ezen „nyavalyog” az értelmiségi. Hogy a többség nem azt olvas, amit ő szeret. Hogy kevesebb könyvet lát a kezében a tömegközlekedési járműveken. Hogy utazás közben nem könyvbe, hanem MP3-ba feledkeznek a fiatalok. Hogy alig élük meg egy könyv kapcsán a belefeledkezés, az elmerülés állapotát.

Induljunk ki abból, hogy az olvasásnak fokozatai vannak. Van „kötelező”, „műveltséggyarapító” és „csak úgy”, belemerülő olvasás. Van, aki megáll az első fokozaton, van, aki ugri az egyes lépcsőfokok között. Én is.

Nincs idő!

Tanítványaim, ha őszinték, azt mondják: olvasni nincs idő. Az olvasás fárasztó, sokszor nehéz, egyes szépírók olvashatatlanok, a szakkönyvek, amelyekért lelkesednek az egyetemi oktatók, egyenesen érthetetlenek. Az interneten már csaknem minden megvan, gyorsan kereshető, válogatható, átfutható. A kevés szabadidőben sokkal jobban felüdit egy film, vagy egy kis csatangolás a neten. Ma már egy fiatal, de talán már egy felnőtt sem képes negyedóránál tovább figyelni. Az olvasáshoz pedig – mint tudjuk – idő kell.

Ott van, illetve nincs a családi minta. Mára felnőtt az a nemzedék, amelyiknek a szülei sem nagyon olvastak. Amikor hazamentek, a tévé előtt ültek.

S ne feledjük: hányszor becsaptak bennünket a betűkkel! Olyan „irodalmat” adtak, amely elvette az étvágyunkat.

Ha úgy vesszük, talán nincs is baj az olvasással. A gyerekeknek egy évszázada körülbelül ugyanannyi százaléka tanult meg olvasni, a funkcionális analfabéták száma is ál-

landó (csaknem 30%). Még mindig nagyszámú könyv jelenik meg, új „címekkel” teli a katalógus, s karácsonyra mindig kedves ajándék a könyv. Ráadásul az interneten is lehet olvasni.

Új olvasás

Tény, hogy más most, a technokulturális korszak időszakában könyv és ember viszonya. Ha az okokat kutatjuk, első helyen állnak a megváltozó információs technológiák. A könyv ma már nem az egyedüli információhordozó. A neten való „kalandozás”, információkeresés sokkal csábítóbb, és kevesebb erőfeszítést igényel, mint a könyvből való olvasás.

A gyorsolvasás, az internetes olvasás, az adatkereső olvasás azonban nem ugyanaz, mint a hagyományos olvasás. A mindig „kereső” ember bizonytalan, ha nincsenek biztos pontjai, akkor elvesz az információ dzsungelében.

A XX. század a sebesség kultuszát hozta; az olvasáshoz azonban idő és viszonylagos nyugalom kell.

Az írás-olvasás jelentősége

Amikor az olvasás mellett érvelünk, akkor az írásnak és az olvasásnak az emberi kultúrában betöltött szerepére kell utalnunk. Írásbeliség nélkül nincs magasan fejlett kultúra (és gazdaság sem). Az írás forradalmi létformája a nyelvnek, nélküle nem teljesebben ki a kultúra. Az írás segíti az emlékezést. Az írás-olvasás teszi lehetővé a növekvő kulturális tudás hagyományozódását, s biztosítja azt a halhatatlan lehetőséget, hogy az emberiség folyamatosan to-

„Mi most egy olyan kor kezdeti időszakában élünk, melyben a nyomtatott kultúra jelentősége éppolyan idegenné válik, ahogyan a kéziratos kultúráé a XVIII. században... úgy látom, hogy most nagyon keményen kell dolgoznunk azon, hogy megőrizzük eredeti értékeit” (Marshall McLuhan: A Gutenberg-galaxis. A tipográfiai ember létrejötté. Trezor, 2001.)

A Gutenberg-galaxis vége?

„Úgy gondoljuk, hogy az írásbeliség visszaszorulása fölött érzett aggodalmat szűklátókörűség lenne egyszerűen konzervatívizmusnak, a megszokott kommunikációs technikához való oktalan érzelmi ragaszkodásnak minősíteni. Az aggodalomnak igen reális alapjai vannak, ugyanis az írás olyan mértékben megváltoztatta, gazdagította az emberi nyelvet – a beszélt nyelvet is! –, hogy »kicsúsítása« a nyelv mögül végzetes következményekkel járhat. Az ember – és a (verbális) gondolkodás – színvonala könnyen visszasüllyedhet a ma fossziliaként kutatott elsődleges szóbeliség állapotába. Egy ilyen elszegényedett nyelvel szemben a konkurens ismeretközlési technológiák – a könnyen emészthető analóg képi jelek s a nyelven »átnyúló« programozási kódok – már játszva diadalmaskodhatnak.” (Benczik Vilmos: Jel, hang, írás. Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez. Trezor, 2006.)

váblépjén. Az írás nagymértékben gazdagította a nyelvet és az emberiséget – a nyelvből való kiszorulása kulturális-gazdasági visszaeséssel fenyeget. Benczik Vilmos ezt így fogalmazza meg: „A tét ugyanis nemcsak az iskolai irodalmi nevelés sikere, s ezáltal az irodalom jövője, még csak nem is az olvasáskultúra megmentése, hanem az emberiség által az elmúlt évezredek folyamán fokozatosan elért interiorizált írásbeliség megóvása a megkezdődött enyészettől.”

Tudatosítani kell: az olvasás több, mint információnyerés, az olvasás fontos szocializációs tényező, sikeresebbé, boldogabbá tevő, fantáziagazdagító, szókincs-növelő, de a legfontosabb, hogy mára a kultúraátadás és a személyiségfejlesztés legfontosabb módjává vált. Ha nincs olvasás, akkor nincs (az emberiség mai szintjén vett) kultúraátadás. Figyeljék meg (többnyire igaz): ahol olvasnak, ott nincs pszichológusa, pszichoanalitikusa az embereknek, ahol nem, ott igen...

Balázs Géza

Határozatlan vagy határozott ragozás?

A magyar igeragozási paradigmák elkülönítésére az „alanyi ragozás – tárgyias ragozás” kettős elnevezés nem a legszerencsésebb választás (jóllehet már több mint száz éve használja a szakirodalom), többek között azért sem, mert azt sugallja, hogy a fő választóvonal a tárgyias és a tárgyatlan igék között van, ily módon félrevezet bennünket. A terminológiában széles körben elterjedt „általános ragozás – határozott ragozás”, „határozatlan ragozás – határozott ragozás”, valamint „általános ragozás – tárgyias ragozás” opozíciók sem „telitalálatok”.

A tárgyalt téma vonatkozásában számomra a legpontosabbnak, legegységesebbnek a Pete Istvántól származó opozíció, az „alanyi ragozás – határozott tárgyias ragozás” tűnik (mivel az alanyi ragozás csupán az alany számát és személyét jelöli, a határozott tárgyias ragozás pedig az alany számán és személyén kívül kifejezi a 3. személyű tárgy határozott voltát is). A két paradigma közötti különbségben nem a tárgy léte vagy nemléte a döntő tényező, hanem a tárgy minősége. A határozottság kifejezésére szolgáló determinánsok többé-kevésbé listázhatók, ilyenek pl. a határozott névelő, a mutató névmás, a birtokos személyjelek, a visszaható névmások, a 3. személyű személyes névmások, a *Maga* és az *Őn* névmások, a kölcsönös névmás, az *-ik* képzős, kiemelő névmások (*melyik, akármelyik, bármelyik* stb.), a *kettejük, hárm(ój)uk* stb. gyűjtő jelentésű szavak, a *mindkét* számnév, a tárgy mellékmondat főmondata.

Előfordul, hogy a mondat tárgy megfelel a határozott tárgy kritériumainak, mellette mégis határozatlan ragozású ige áll. Ilyen példák közül állítottam össze egy csokorra valót.

„a magyar nyelv egyik legnehezebben elsajátítható jelensége”

(1) *Egy új Petőfit láttak benne.*

A tárgyi szerepben lévő tulajdonnév nem megnevező, hanem minősítő funkcióban szerepel.

(2) – *Kérsz almát?*

– *Azt kérek!*

A főnévi mutató névmási tárgy itt partitívusi funkcióban szerepel, jelentése: 'abból'.

(3) – *Én töltött káposztát eszem!*

– *Én is azt kérek!*

A főnévi mutató névmás ez esetben is értelmezhető partitívusi tárgyként, jóllehet a második étkező nem az asztaltársának felszolgált töltött káposztából kér, nem az ő tányérjából akar enni. Az *azt* főnévi mutató névmás ebben a szöveggörnyezetben melléknévi mutató névmásként értelmezendő 'olyat, olyanfélé' jelentésben, s így már érthető az alanyi ragozású igealak használata.

(4) (előzmény: *Vettem két kiló almát.*)

– *A gyerekeim valamennyit megették* ~ *A gyerekeim valamennyit (már) megették (belőle).*

A *valamennyi* névmás határozott tárgyként ('mindet, az összeset') és határozatlan tárgyként ('néhányat, meghatározhatatlan mennyiséget') is értelmezhető. Csak a szituáció vagy a kontextus segíthet a választásban.

(5) Már Arany Jánosnak is feltűnt a határozott tárgyak melletti alanyi ragozású igealakok használata. Pró-

zai művei között található az a rövid nyelvművelő írása, amelyet az alábbiakban idemácsolok:

„Egy társaságban valaki ezt mondta: *Petőfinek három (eredeti) arcképét ismerem*. Távoztával kérdés támadt, jól van-e ez magyarul. Egyik úgy vélte, hogy a határozott szám (*három*) határozott igeformát követel; másik a birtokos személyragnak vitatta azt az erőt, hogy sohasem állhat határozatlan igével. No, hogy a szám az igét határozott formába nem kívánja, azt bizonyítani sem kell. *Veszek három lovat, ha pénzem lesz, ezt senki sem mondaná másképp*. Tehát a birtokrag. Ez finomabb különbözőzés, de éppen úgy fölveszi a határozatlant, mint a határozottat, a beszéd árnyéklata szerint. Magyar ember érti a különbséget e két mondat közt: *Fiát ismerem, de lányát nem ismerem* és *Fiát ismerem, de lányát nem ismerem*. Az első azt teszi, hogy 'fia van egy, és én azt ismerem, leánya is van egy, de én azt nem ismerem'. A másik értelme sokkal határozatlanabb, így lehetne körülírni: 'egy fiát ismerem, több is lehet neki, de azokat nem ismerem; leánya van-e, nem tudom, én egyet sem ismerem'. A régi nóta is helyesen mondja: *Az egri kávésnak két lányát esmérek: Nánika Bábika ketten egytestvérek*” (Arany János összes művei XI. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968. 597).

(6) *Szíveskedjen az ajtót becsukni!*

A főnévi igenév határozott tárgya ellenére alanyi ragozású igealak szerepel a mondatban. A magyarázat a *szíveskedik* ige múltjában keresendő, ez az ige ugyanis eredetileg intranszitiv ige volt, hasonlóan az udvariaskodó színezetű szerkezetekben előforduló *bátorkodik, kegyeskedik, méltóztatik* igékhez. Főnévi igenévi bővítményük nem is *mit?* kérdésre felelő tárgy, hanem határozói bővítmény, amely a *milyen tekintetben?, miben?, mivégre?* kérdésre felel. Ebből következik, hogy ezek az igék, bármilyen további tárgy volt is főnévi igenévi határozójuknak, sohasem kerülhettek tárgyias ragozásba, pl. *bátorkodtunk meghívni Önt* vagy *kegyeskedett aláírni a kinevezést*. A tárgyias igék ellenben – ha főnévi igenévi bővítményüknek saját határozott tárgya van – mindig tárgyiasan ragozódnak, pl. *meg akarom nézni a filmet*.

(7) *Segíték elkészíteni a vacsorát* ~ *Segítem elkészíteni a vacsorát*.

A *segít* ige igenévi bővítménye után mindkét mondatban határozott tárgy áll, ennek ellenére az első mondatban alanyi ragozású igealak szerepel. A magyarázat minden bizonnyal a *segít* ige kétféle vonzatstruktúrájában keresendő, ti. ennek az igének tárgyi és határozói szerepű bővítménye egyaránt lehet: *segít valamit (segítem a vacsorakészítést)* és *segít valamiben (segíték a vacsorakészítésben)*, s így a határozott tárgyi igenévi bővítmény ellenére mindkét igeragozást használhatjuk: *segíték, ill. segítem elkészíteni a vacsorát*.

A magyart idegen nyelvként tanulók a tárgy határozottságához igazodó kétféle igeragozási sort a magyar nyelv egyik legnehezebben elsajátítható jelenségeként tartják számon. A külföldiek számára írt nyelvkönyvek és grammatikák ugyan nagy igyekezettel próbálják pontokba szedni a határozott és a határozatlan tárgy eseteit, de ez esetben – sajnos – se a sokrétű szabályok ismerete, se a magas szintű nyelvtudás nem garantálja a helyes nyelvhasználatot. Azt hiszem, a fenti példák alapján mindez hihetőnek is tűnik.

H. Varga Márta

Példaadó nevek

Nem könnyű egy újonnan alakult intézménynek igazán jó elnevezést találni. Legyen a név figyelemfelkeltő, fejezze ki a létesítmény sajátosságát, a hangzása legyen kellemes, és sok más követelménynek is tegyen eleget. Szerencsés az elnevezés, ha vidám, tréfás. Különösen jó, ha több jelentést is hordoz, és valamennyi ráillik az elnevezettre, de legalább az egyik igen. Az intézmény neve egyike a legfontosabb jellemzőinek. Erdemes tehát gondot fordítani a névválasztásra.

Jól tudták ezt a 2008-ban indulásának századik esztendejét ünneplő Nyugat című folyóirat alapítói. Ez a folyóirat-elnevezés a haladást, az újat akarást fejezte ki. A Nyugat a magyar kulturális élet legjobbait gyűjtötte össze ennek érdekében. Az éppen ellentétes égtájat is megtaláljuk folyóirat neveként. A Kelet lapot a Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy adta ki a filozofikus, emberbaráti és haladó célú szabadkőműves eszmék terjesztése és a tagság összetartása érdekében. A *kelet*nek a szabadkőművesség sajátos szóhasználatában – feltehetően a Nap felkeltével kapcsolatosan – a munkakezdés, a haladás értelmet adják. Volt a XX. század elején a szabadkőműveseknek egy Dél című lapjuk is. Ez a szabadkőműves jelképrendszerben a Nap legmagasabb állására emlékeztetve a legnagyobb erősségű munkálkodást jelenti. A Hajnal címet is adták a szabadkőművesek egyik lapjuknak, utalva a remélt szabadkőműves felvirágzás kezdetére. Az 1848-ban megindult pesti páholy nevében is a hajnalra találunk utalást: „Kossuth Lajos, a dicső fény hajnalához” lett a rövid életű páholy neve.

Benedek Elek lapja, a Cimborá elnevezése is mélyebb értelmű volt. Kifejezte a gyermeklap olvasóinak nyelvén a gyermekek barátságát. Másrészt a rendkívül népszerű kiadványt az olvasók barátjává: cimborájává avatta.

Az egyesületek nevét is gondosan kell megválasztani, hiszen az elnevezés vonzó hatású lehet. A kissé terjedelmes nevű Szép Magyarsággal Beszélők Egyesülete az egykori Deák téri Evangélikus Leánygimnáziumban így rövidítette a nevét a SZEMBE megnevezésre dr. Zelenka Margit magyartanárnő, a felejthetetlen Margó néni kezdeményezésére. Azért is szerencsés volt ez a névválasztás, mert egyben kifejezte a mindenkorifjúsnak a megszokottal való szembenállását.

Akadnak azonban elhibázott nevek is. Hadd említsem meg elrettentő példaként a Kormorán építőipari vállalat nevét. A kormorán madárfajtáról azért nevezték el ezt a

jobb sorsra érdemes céget, mert a tulajdonos kedvenc könnyűzenei együttese ezt a nevet viselte. A név és az elnevezett között ez bizony gyenge kapcsolódás! Nem segíti a tájékozatlan érdeklődőt ennek a vállalkozásnak a felismerésében.

A felsorolás végére hagyom az egyik legsikerültebb intézménynevet. Ez az ÓVÁS! civil szerveződés elnevezése. Azért jött létre az ÓVÁS!, hogy Budapest egyik legértékesebb régiségét, a világörökség részeként számon tartott

Andrássy út vonzásköréhez tartozó „zsidónegyedet” megóvja a hozzá nem értők romboló dühétől a jövő számára. Szemük előtt Prága, Krakó és más városok zsidónegyedének példája lebegett. Azokban a városokban idegenforgalmi látványosságként tartják nagy becsben az említett városrészeket. Sétákat rendeznek oda, tudós magyarázatokkal ismertetik az ősi épületeket, üzleteket, látványosságokat. A budapesti zsidónegyed több száz éves épületei mindegyikének megvolt a tulajdonosa. A szocializmus idején államosították a házakat, és ami ennek velejárója volt: elhanyagolták őket. Egy idő után már nagyon költséges lett volna rendbe hozni ezeket a lepusztult épületeket, ezért az állam szabadulni akart tőlük. Szerződött tehát a kerületi önkormányzattal, hogy átadja nekik az épületeket azzal a feltétellel, hogy majd az új tulajdonos felújítja őket a szerződésben kikötött

határidőn belül. Minthogy a kerületi önkormányzat sem dúskált a vagyonban, a határidő lejártával a kerületi önkormányzat is jobbnak látta szabadulni a teherré vált nagy értékű műemlék épületektől. El kell adni őket pénzben gazdag vevőknek. Mindegy, hogy mit akarnak tenni a nemzeti kincset jelentő házakkal. A Széchenyiek viselkedése ma nem jellemző. A gazdagság ma nem minden esetben jár együtt a műveltséggel, emberséggel, áldozatkészséggel. A tőkeerős vevő a régiségükben nagy értékű házakat le akarja bontani, hogy a helyükbe jól jövedelmező parkolóházakat, szállodákat építhessen, lehetőleg a legújabb, az ősi negyed hangulatát is leromboló „skatulyaházak” formájában. Tehát az ÓVÁS! Egyesület valóban azt teszi, amit a neve mond: óvja a nemzeti értéket. A szó másik, jogi jelentése is érvényes erre a szervezetre: óvást jelent be a nemzet jó érzéséhez azért, hogy mentjük meg ezt a kincset.

Az ilyen elnevezéseket példának lehet tekinteni a névadásban. Az ilyen szervezeteket pedig a magatartásban.

Berényi Zsuzsanna Ágnes

1%

Kérjük kedves Olvasóinkat és szövetségünk tagjait, hogy személyi jövedelemadójuk bevallásakor gondoljanak az Anyanyelvápolók Szövetségre!

Adószámunk: 19663155-1-43.

Egyúttal jelezzük, hogy sem lapunk számonkénti ára (200 Ft), sem éves előfizetése (1000 Ft), sem pedig az Anyanyelvápolók Szövetségének tagdíja (1500 Ft felnőtteknek, 1000 Ft diákoknak) nem változik 2009-ben!

A tagdíj fejében továbbra is küldjük az Édes Anyanyelvünket!

Befülledt a gabonapiac

A mostanában divatozó szavak egy csoportja be igekötős alakulat: *beáldoz, bedől, behatárol, bejósol, bevállal, bevizsgál, bezuhan* és így tovább. Aligha állapítható meg, hogy a sajtó, a hivatali zsargon meg a tömegtájékoztató mikor és melyiket kezdte el – bizonyára újszerű (és ezért) hatáskeltő cézzel – különféle kapcsolatokban használni (néhány példa: *bedől a bank, betámadták a forintot, bezuhan a lengyel zloty*).

Az ilyenféle igékkel kapcsolatos szerkezetek sokasága közt is meglepett az egyik napilapban ez a cím: „*Befülled a gabonapiac, a kukoricára várnak*”. Az írás azt mondja el, hogy „Az aratás óta pang a gabonapiac, s bár a kukorica betakarítása még nem kezdődött el, félok, hogy e területen [?] sem számíthatnak túl sok jóra a termelők, kereskedők”. A valamelyest sutára sikeredett bevezető után sem derül ki, miért mondja a cikkíró, hogy a gabonapiac *befülledt*. Annyi bizonyos, hogy a fent említett igekötős igék hatása készítette a naprakésznek látszó, mégis ritka szóhasználatára. Ne felejtsük, a kevés előfordulású szavaknak mindig nagyobb a hírértékük (és a stílus-hatásuk is), mint a gyakoriaknak.

„a kereskedelmi pangás aligha eredményezi a gabonapiac erjedését, penészedését”

Mit jelent hát a *(be)fülled* ige? A magyar nyelv értelmező szótára ezt írja róla: „<Egy tömegbe halmozott nedves gabona, takarmány, szalma, kivágott fa> erjed, rothad, penészedik”, s megjegyzi a szótár, hogy ritka szó, amely megjegyzés a nemzeti köznyelvre vonatkozik. Az Új magyar tájszótár is adatozza: *fülled* „<pl. a nedvesen v. zölden összerakott takarmány különösen meleg időjárás esetén> erjed, penészedik, rothad”. Tud e szótár *el-, ki-, le-, meg-* és *összefülled* igekötős előfordulásokról (és persze egyéb alakulatokról is). Bizonyára véletlen: éppen a *befülled* nem fordul itt elő. Magam gyerekkorom óta így ismerem, *be* igekötővel, abban a jelentésben (is) és onnan, amelyiket és ahonnan a Kiskanizsai szótár: 'bemelegedés miatt megromlik'. A hajdani kiskanizsai plébános, Markó Imre Lehel szótárában (1981) példamondatot is közöl: „Vittünk fő a pallásra [a gabonából], hogy a hombárba *né füllöggön*”. A Debreceni civis szótárban (2005) is van *befülled* címszó (és *megfülled* úgyszintén), amelyet a szótárszerkesztő Kálnási Árpád így értelmez és szemléltet: „<Takarmány> bemelegszik, átmelegszik. *Ha a szénát vizesen raktág be a kazalba, befülledt*”. A *megfülled*hez vagy az ezzel azonos jelentésű *megfülik*hez a civis szótár példája: „*Ha megfüllik a szina, a takarmány, még el is iкhet az egész*”.

Mai országunk nyugati és keleti részén egyaránt ismeretes a *fülled* ige, az Erdélyi magyar szótörténeti tárbán 'befülled' jelentéssel *megfültesedik* ige szerepel: „mivel nyersen töltötték volt a Gabonásba és

megfültesedett volt”. Van e szótárunkban *összefüllött* is: „*Őszve füllött, s veszet köles*”. A szó a magyar nyelvterület egészén való előfordulásának az oka, hogy a szó(család) ugor kori örökség; ezt mutatja a vogul nyelv *pilüt* 'meggyújt' szava, amelynek megfelelője a magyar szó.

A szócsaládhoz nyelvünkben a *fűt*, a *fül(ik)*, a *fülleszt* tartozik, ezekre 1416 utántól vannak írásbeli adatok; a *fülik*re például Sylvester János bibliafordításából (1541): „az nap feltamadott volna [...] *megfüle*”; ez a hely a katolikus bibliafordításban (1976): „[...] azután, hogy forrón sütött a nap, kiszáradtak [a kikelt magvak], mert nem eresztettek mélyre gyökeret”; a Vulgata latinja: „[...] et quando exortus est sol exaestuavit et eo quod non haberet radicem exaruit” (Márk 4:6). – A *megfülled* igére 1810-ből van adat egy szójegyzékben, Benkő Dániel 1855-ben írott A mezei gazdaság könyvében pedig az olvasható, hogy „[...] a vető magnak az a hibája is lehet, hogy már régi volt, vagy éretlenül aratták, vagy még gyakrabban, a szalmában *megfülledt*”.

Az irodalmi nyelvben sem gyakori a *fülled* szó. Lehet példát adni Veres Péter – pásztorok, uradalmi cselédek származéka – egyik művéből: „Éjszaka kellett felkelni, vagy még este elindulni, hogy még a hűvösön hazajuthasson a teherrel, mert ha rájött az úton a délelőtti forróság, akkor megtörtént, hogy begyulladt a hátán a nedves virág. S ha így *befülledt*, akkor már nem vették meg a zsidók ingyen sem. Sokan és sokszor megjárták így [ti. az asszonyok, akik több mázsányi szikfűt gyűjtöttek]. Sokszor kocogtak, siettek, hátukon a forró, begyulladni készülő virággal hazafelé, hogy jaj, csak be ne gyulladjon, mert ezt, meg azt kellene venni az árán” (Falusi krónika, 1944). Az egyébként Veres Péterrel kortárs Füst Milán – báróságot szerzett, de a jómódból kimaradt hivatalnok fia – prózaversében is szerepel a szó, mégpedig eléggé távol esve a népi írói használatától: „[...] Emeld fel lelkemet, amely nyomorgott, úgy nyomorgott itt benn, hogy dühömben halálos ágyamról is leugrottam volna még... Nincs ez befejezve, – hova gondolsz? – Gyűjts lelked fiam... S ha halálos fáradtsággal is: addig gyűjts, tömöríts lassan, – míg *megfülled* belül a sűrűség, füstöt vet s már-már világít... S ha majd fellobog: az lesz az egyetlen fény, amely még nékem világol az éjszakában...” (Anyá és fiú, 1925). E szövegrészben a *sűrűség megfülled* képzet illik a *fülled* ige jelentéséhez, amelynek egyik összetevő jegye: 'fömelegedik (egészen a gyulladás hómérsékletig)'.
A kereskedelmi pangás tehát az elmondottak szerint aligha eredményezi a gabonapiac erjedését, penészedését, rothadását, fömelegedését. A cikk írója nyilván csupán annyit tudott a szó jelentéséről, hogy az valami nemkívánatos történést. A szépírók, amint a példák mutatják, jobban ügyelnek a kifejező szóhasználatra.

Büky László

Nem lehetne érthetőbben?

A váci főtér-főutca kialakításának további terveit tárgyaló tanácskozásról olvastam a következő mondatot: „A TeTT Consult Kft. képviselőjében jelen lévő Simon Boglárka, aki tanácsadóként segített a pályázat megírásában, elmondta: a belváros atraktivitásának és funkcionális működésének fejlesztését célzó pályázat elfogadása esetén folytatható a már jó ideje zajló előkészítő munka a megvalósíthatóságát.”

Mit szóljunk nyelvi szempontból ehhez a mondathoz?

Először is azt, hogy a kelleténél hosszabb, s mire az olvasó a végére ér, szinte el is felejt az elejét. Szerkesztése bonyolult, ráadásul a befejezés kissé zavaros is. Továbbá szemet szúr a két „remekbe szabott” idegen szó, illetve kifejezés, az *atraktivitás* és a *funkcionális* működés. A *funkcionális* szó fölött szemet hunyhatnánk, noha semmi szükség nincs rá, főleg a *belváros funkcionális működése* szó szerkezetben. Működik a gép vagy a szerkezet, a *belváros* azonban még „funkcionálisan” sem. Az *atraktivitás* pedig a nyelvi sznobizmus teteje.

Ne tekintse magát műveletlennek az az olvasó, aki nem ismeri a jelentését, ugyanis nem tartozik az úgynevezett műveltségűek közé. A szakmai nyelvben sem gyakori. A Bakos-féle Idegen szavak és kifejezések szótárában ugyan megtalálható a 'vonzó, tetszetős' jelentésű *atraktív* latin elemekből álló szó, az *-ás* főnévképzős szóalak, amelyet a tudósításban olvastunk, a magyar szóalkotás szülte.

Nemigen kell bizonyítanom, hogy sokkal egyszerűbben, közérthetőbben is lehetett volna fogalmazni. Csak hogy akkor elveszett volna az a bizonyos „szakmai magasság” nézet.

Amikor ezt a nyakatekert, agyonbonyolított mondatot elolvastam, eszembe jutott Móra Ferencnek A másik család című elbeszélése. Hőse „Pétör”, az a kisfiú, aki ingyen kap tejet az iskolában, de saját magát megcsalva, naponta a kis hűgának adja. A novella úgy kezdődik, hogy az író, aki hallotta híret a kisfiúnak, elhatározza, hogy meglátogatja őt az iskolában. A tanító be akarja mutatni a vendégnek, hogy milyen éles eszű tanítványa van, ezért különböző kérdéseket tesz fel Pétörnek, aki remek választ ad minden kérdésre. Végül egy olyan kacifántos mondat hangzik el az író szájából, amelyre az író sem tudna válaszolni, hiszen szinte érthetetlen. Móra úgy véli, hogy talán még az sem érti, aki írta. Pedig megérdemelné a „lapátra való” – folytatja az író –, hogy vele mondassák el a betanult szöveget, mintegy büntetésből.

Hogy egy szakmai tanácskozáson előfordulnak olyan szavak is, amelyeket a köznyelvben nem szoktunk használni, az természetes. Semmi bajom a szakszókincssel. Bizonyos beszédhelyzetben még nélkülözhetetlen is. Azt azonban megkérdőjelezem, hogy az imént említett szavak valóban nélkülözhetetlenek lennének. Ezért kérdezem: nem lehetne érthetőbben fogalmazni, azaz „lefordítani” ezt a nemkívánatos szakmai zsargont magyarra? Főképpen egy tudósítás szövegében.

Dóra Zoltán

A tojáslabda sportjai

AZ AMERIKAI FUTBALL

A foci már hazánkban sem csak a Puskás Öcsiék képviselte labdarúgást jelentheti, hanem a tengerentúlról hozzánk is begyűrűző amerikai futballt is. Sokan keverik a rögbivel, de azonnal látható a különbség a külsőségekben is: az amerikai focisták szinte az egész testet borító, vértiszta védőfelszerelést viselnek. A 2005 végén megalakuló szövetség tudta, hogy a hazai, nagy múltú játékok mellett csak jól átgondolt, tervszerű cselekvéssel tudnak „labdába rúgni”. Tudatosan építik a hazai amerikaifoci-társadalmat, a sport az egykori TF által is törvényesítettnek számít, hiszen tanfolyama edzői képesítést ad az arra vállalkozóknak. A következőkben ízelítőt adunk a fiatal hazai sportról és különleges nyelvéről.

A játék neve a rögbiből ered, azt ugyanis a Rugby városából származó futballnak, azaz *rugby football*nak hívják (ez rövidült le *rugbyre*). Ezek után lett ez az eredetileg a rögbihez hasonló, de aztán teljesen új sporttá vált játék Amerikából származó futball – *american football* –, magyarul *amerikai futball*. Ha valaki látott, hallott már amerikai focit, akkor tudja, hogy nemcsak a szabályait nehéz elsajátítani, hanem a szaknyelvet is. A közvetítők a leglelkesebben a *touchdown* szót harsogják a mikrofonba, és bár nem lehet úgy megnyújtani, mint a *gólt*, de az érzés – higgyék el – nagyon hasonló. Ez az az akció, ami a legtöbb, 6 ponttal jár. Az amerikai fociban ugyanis ez a cél, minél több pontot szerezni úgy, hogy a labda a pálya két végén levő célterületre kerüljön. A labdát lehet vinni, dobni vagy passzolni, pont pedig többféleképpen szerezhető: a labda gólvonal mögé vitelével, a gólvonalon áthaladt csapatársnak való passzal és a jellegzetes Y alakú kapura való rárúgással. A pályán lévő kétszer 11 játékos mellett legalább plusz 60 fő alkot egy csapatot. A meccsek jellegzetes szereplői a filmekből ismert *pom-pom lányok* vagy *cheerleaderek*, ők szórakoztatják a nagydeműt.

Az amerikai fociban számtalan szó és kifejezés angol, mert általában nem lehetne egyetlen magyar szóval visszaadni a jelentésüket. Ilyen többek között a *first down*, *yard*, *scrimmage*, *safety*, *batting*, *muff*, *clipping*, *huddle*, *encroachment*, *linesman* stb. Vannak azonban olyan szavak, amelyeket magyarul és angolul is használnak, pl. *labdaeladás* (*interception*), *rúgó játékos* (*kicker*), *labdaindítás* (*snap*), *mezőnygól* (*field goal*), *labdavesztés* (*fumble*). Amikor aztán végre rájövünk, hogy a *quarterback*nek titulált játékos valójában az irányító, akkor bedobják a *QB*-t, vagy a *touchdown* rövidítéseként a *TD*-t, a *linebacker* (*középső védő*) helyett az *LB*-t. Ezek után fellélegzünk, amikor előkerülnek a *szabadrúgás*, a *lándzófal* és *védők*, a *blokkolás*, az *időkérés* vagy a *passz*. Azután ismét zavarba jövünk, amikor ezeket halljuk: *lándzsázás*, *nyalókák*, *kísérletjelző*, *visszahordó*, *vasrács*, *végrehajtási pont*. Mert értjük ugyan őket, de vagy nincsen sportos jellegük, vagy nem tudjuk, mi bújik meg a kifejezés mögött. Egy részük speciális, de szerencsére lefordítható szakszó, illetve olyan, már a szlengbe tartozó kifejezés, amelyet csak az arra hivatottak értenek. Például a *nyalóka* egy távolságmérő eszköz, a *lándzsázás*, amikor két játékos a sisakját egymás ellen használja fel, összeakaszkozik, a *vasrács* pedig maga a pálya – a rajta húzódó 5 yardos egységeket jelölő vonalakról kapta a nevét.

Az idegen szavak megkövetelik a sajátos helyesírást is, különösen a toldalékolásnál legyünk résen! Általában közvetlenül, kötőjel nélkül tapasztjuk az idegen szavakhoz a toldalékokat: *first down*, *yardos*, *safety*, *turnover* stb. Amikor azonban a szó végén hangérték nélküli, ún. néma betű van, vagy ha az utolsó kiejtett hangot az írásrendszerünkben szokatlan betűcsoport jelöli, akkor a magyar toldalékokat mindig kötőjellel fűzzük a szóhoz: *fumb end zone-jától*, *fumble-hoz*, *scrimmage line-t*.

Aki többet szeretne tudni a hazai amerikai fociról, látogasson el a szövetség honlapjára – www.mafsz.org –, vagy egyszerűen csak kapcsolja be az egyik kereskedelmi sportcsatornát, ahol hétfőként rendszeres műsora van a honi viadaloknak.

Mátis Bernadett

Az olimpiai közvetítések nyelvezetéről

2008 jelentős eseménye volt az olimpia, még akkor is, ha sportolóink a várakozások alatt teljesítettek. A Magyar Rádió mindvégig nagy műsoridőben közvetítette az eseményeket, és igyekezett fölvenni a versenyt a nagy vetélytársal, a televízióval. Az utóbbinak behozhatatlan előnye a kép, az előbbinek eszköze viszont a hang, fegyvere pedig az emberi szó. A riporterek beszédmódja, fogalmazása, stílusa érthető okokból sokkal fontosabb tényező a rádióban, mint a televízióban. Nem pusztán közvetíteni kell az eseményeket, nem egyszerűen információk továbbításáról van szó, hanem arról, hogy a történeteket láttató erővel kell tolmácsolni. Végül pedig ne feledkezzünk meg a hangulat-teremtésről se! Osszetett feladat ez, amelyet kellő gyakorlattal és kiemelkedő nyelvi-kommunikációs készségekkel lehet jól teljesíteni.

A következőkben az olimpiai közvetítések kifejező-készletének és stílusának néhány jellegzetességét mutatjuk be példák segítségével.

Az érdeklődés fenntartásához nélkülözhetetlen némi szellemesség, de nem holmi olcsó szellemeskedés. Áttételes fogalmazásmóddal összekapcsolva sikeres mondatokat kapunk: *Nem kellene öt nagygyá tenniünk.* (Az ellenfél kapusára vonatkozó megjegyzés, amikor kivédte a magyar játékos lövését.) – *Nyisd ki a zsákot, amelyben a gólok vannak!* – *Megcserélte a bal kezét a bal lábával.* (Furcsa mozdulattal bravúrosan védett a kapus.) – *Az asztal néha velünk van* (asztalitenisz). – *Lélegeztetőgépen vagyunk* (atlétáink nem jól szerepelnek). Elkoptatott frázisok helyett mennyivel szerencsésebbek az ilyen megjegyzések!

Az iménti példasorra is jellemző a közvetlen hang. Van azonban olyan mondataink, amelyeken a bizalmas stílus jegyei még jobban megmutatkoznak: *De jó szemed van, édesapám!* (A játékvezetőnek címezve, mert észrevett egy magyar szabálytalanságot. Talán nem mindenki tudja elfogadni ezt a megszólítást, de erősen felfokozott érzelmi állapotban megengedhető, sőt hatásos.) – *Odateszi magát* (igyekszik). – *Spori* (a sporttárs bevett, hangulatos rövidülése). – *Osztja az ész* (újabb szólásunk: a kapus eligazítja társait). – *Megszórták több góllal.* – *Szívják magukat a franciák.* Az utóbbi három példa esetében a képszerűségnek is szerepe van, folytassuk tehát ezzel a témával!

Mindenféle közlésben hatásos eszköz a képi elemek – például hasonlat, metafora – alkalmazása, így a sportközvetítésekben is: *Mint az oroszlán a ketrecben, úgy jár-ke* (a fordított mondatrend még erőteljesebbé teszi a képet). – *Bevarázsolták a labdát a hálóba.* – *A labda a hálóban pihent meg.* – *Odagyömöszölik a labdát.* – *Szökdécsel az asztalnál.* – *A sasszemű játékvezető...* – *Szívják magukat a franciák, az oroszok aprítják őket, mint favágó a fát a siberiai erdőben.* (Az utóbbi mondat elismerést és azonnali reagálást váltott ki a stúdióban ülő műsorvezetőből.)

A semleges köznyelvhez képest az ilyen kifejezések sajátos hangulatot teremtenek. Többségük arról tanúskodik, hogy a tapasztaltabb riporterek nyelvi kreativitása, találékonysága még a gyors fogalmazást, azonnali reagálást megkövetelő helyzetben is számottevő. Az efféle fordulatok viszont magukban hordozzák annak a veszélyét, hogy gyakori elemmé, használójuk modoros szavajárásává válnak. A feldolgozott anyagban szerencsére nem találkoztunk zavaró ismétlésekkel, ez pedig gyakorlott beszélőre, tudatos nyelvhasználóra vall.

Műfaji sajátosság, hogy az izgalmakat átélő, egyben közvetítő riportert nem vonhatja ki magát az események

Az -l, -ol igeképzőről

Új szavak alkotásának máig hathatós eszköze az -l igeképző. Az l hangot gyakran magánhangzó előzi meg, kötőhangként. Az l végű igék egyik jelentős bokrárt alkotják a többnyire főnévből (*dobol, zsákol, lapátol*), de néha más névszóból (melléknév: *csúfol, ócsárol*; számnév: *harmadol*; indulatszó: *pfujol, elhappol*) képzett szavak. Ha az alapszó főnév, az legtöbbször a cselekvés eszközeit, szerszámát jelzi (*abrákol, csatol, zárol, könyököl*).

Hangfestő, de akár csak hangulatfestő igéink is igen gyakran l-lel végződnek: *csahol, cikákol, lafátyol, lefetyel, lubickol, pancsol, bugyborékol, kurutyol, dorombol, duruzsol, gajdol*.

Itt állunk meg egy érdekes jelenségnél. Míg németből (helyenként jiddisből) vagy angolból -l képzővel magyarított igéink sokszor a magyar hangrendhez igazodnak (*csencsel, síel, lebesittel, stimmel, slingel, tippel, pikkel, linke, szörföl, flörtöl, löncsol, twistel, szvingel, csetel*), egy csomó másik fittyet hány a hangrendi illeszkedésnek, és -ol végződést vesz föl. Így *dekkol* (bár *bekkel*), *lébol, lébecol, (bele)feccol, stájerol, lejmol, kóserol, sakterol, krenkol, besuszterol, daurool, csacsenol, gönnol, grüdnol, überol* (az utóbbi *überel* formában is előfordul). Ugyanígy *megstírol* (bár újabban: *stíról*). A német *ei* magánhangzót persze németül eredetileg is *aj*-nak ejtik. Újságban olvastam: ezt szépen *elszévelom*. Repülőtéren az utas *becsekkol*. Az Akadémiai Kiadónál 1985-ben megjelent Nyelvművelő kézikönyv megemlíti, hogy „a közzszóvá lett *maszek* többnyire mély toldalékokkal járatos: *maszkeol*.” A kézikönyv ajánlja, hogy a szerinte „népies, sőt tájnyelvi” szokat, mint *gönnol*, igyekezzünk eredetibb magyar vagy legalább hangrendjében magyaros alakú szavakkal helyettesíteni. Én úgy gondolom, hogy az inkább ironikus, megvető vagy hetyke felhangú -ol végződés – talán egyes pejoratív értelmű vagy humoros hangalakú -ol végű igék mintájára – önállósult, és stílusjegyként hangsúlyozza az így toldalékolt ige groteszkül idegen voltát.

Pap Gábor

hatása alól. Nélkülözhetetlen tehát a személyes hangvétel, és nem hiba, sőt erény a szubjektív elemek alkalmazása: *Nem akartam ezt a 3:3-at, de hát most már 3:3.* – *De sok van még hátra!* – Tréfás szitkozódással is találkozhatunk: *Bánja a kánya!* Nem mentesek a sportközvetítések a túlzó jelzőktől: *őrületes, elképesztő, bámulatos, káprázatos, döbbenetes.* A nyelvművelők által sokszor kifogásolt *fantasztikus* melléknév helyett tehát kellő számú rokon értelmű megfelelő szolgálja az árnyalt kifejezést.

Az olimpia rádiós közvetítéseiben csak ritkán fordult elő az ellendrukkolás, ellenszurkolás, amikor nem a magyar játékos mellett, hanem külföldi társával szemben foglalt állást a riportert: *A román edző elégedetlen, és ez nekünk jó.* (Ebben a megjegyzésben még nincs különösebb kivetnivaló, sőt áttételes volta miatt akár ötletesnek is tarthatjuk.) – *Sajnos, van ellenfél.* – *Hátha megnyeri ezt a játszmát. Ne nyerje meg!* – *Büntess, Tímea!* (Azaz: dobjon gólt.) A *büntet* igének a sporttudósítói szlengben kialakult a 'gólt dob/ló; találatot ér el' jelentése. Egyik nyelvészünk közelmúltbeli véleménye szerint ez a „negatív beszéd”-nek nevezhető jelenség szemben áll a tisztességes fogalmazásmóddal.

Zimányi Árpád

A Magyar Rádió Nyelvi Bizottsága részére készített felmérés alapján.

ROSSZ SZOKÁSOK

Életem során sok-sok nyelvrontó divatnak lettem kényszerű, botcsinálta olvasója vagy hallgatója, a legutóbbi fél évszázadban nézője is, hallgatója is egyszerre.

Sok egyéb rossz szokás mellett engem az utóbbi években a *során* szó nyakló nélküli használata bosszant fel. Ez a szó, mint időhatározó névutó, kiszorít a használatból egyszerű ragokat (-*ban*, -*ben*, -*kor*, -*on*, -*en*, -*ön* stb.), más, természetesebb névutókat (pl. *alatt*) és a mondani-valóhoz ténylegesen illő, nem időhatározót kívánó kifejezéseket (pl. kísérleteink során a *kísérleteinkkel* helyett, ti. bizonyítottuk ezt vagy azt), és sorolhatnám a rossz példákat. A legbosszantóbb a teljesen felesleges használat az önmagukban időpontot és időszakaszt jelentő magyar szavak helyett (pl. *az idén*, *tavaly*, *jövőre*, *tegnap*, *ma*, *holnap*, *reggel*, *délelőtt*, *délután*, *este*, *éjjel* helyett „az idei év során”, „a tegnapi nap során”, „a délután során”). Egy mondatban vagy egymás utáni mondatokban képesek ugyanezeket a formulákat ismételten alkalmazni. Érezni a beszélő hangján, hangsúlyozásán, milyen büszke arra, hogy sikerült a *során* szót megint egyszer elsütnie. Ugyanez érezhető a nyomtatott művek stílusán is.

Hasonló szörnyűség a *rendelkezik* ige használata a birtokviszony és számtalan más viszony kifejezésére, amely egy személy, állat, növény vagy élettelen dolog és egy másik dolog közt fennáll. A pekingi olimpia szereplői egyes riporterek szerint „rendelkeztek” múlttal, eredményekkel, percekkel és tizedmásodpercekkel, centiméterekkel és méterekkel, és egyszer sem voltak képesek a *neki van* vagy *elért* (vmilyen eredményt), az *ő egyéni csúcseredménye* ézésez volt, vagy más ehhez hasonló kifejezést használni, pedig saját édesanyjuktól tanult nyelven kellett beszélniük. Egy napilap tudományos népszerűsítő dolgozatában a százmillió éve élt mamutok vagy masztodonok ilyen vagy olyan agyarakkal (vagy ormánnyal?) *rendelkeztek*. Hozzászólásomra a rovatvezető megvédte az illusztris szerző szóhasználatát. Egy régi kedves kollégám kandidátusi értekezésében a molekulák *rendelkeztek* valamilyen atomokkal, elektronokkal vagy fizikai tulajdonsággal. Amikor ezt opponense (egy magyarul is tudó műegyetemi tanár) kifogásolta, kollégám a magyar értelmező szótárra hivatkozva védte meg mondatát. Ha így kezeljük a szinonimák használatát, akkor a felejtethetlen Brachfeld Siegfried kabarészámban szereplő magyar nyelvi példában egyaránt helyes lenne „a huzaton nagy a vonat” és „a vonaton nagy a huzat”.

Lehet, hogy nincs igazam, de nagy tévedésnek tartom a XIX. század végének és a XX. század első harmadának (sajnos!) igen sikeres irtóhadjáratát a szenvedő igeragozás használata ellen. (Jelszó: *-tatik*, *-tetik* a magyarban nem használhatók!) A szenvedő ragozás beleilleszkedik a ragozó természetű magyar nyelv rendszerébe. Mivel pedig a jogászok és hivatalnokok világából az alany megnevezésének az elkerülését nem lehet kiküszöbölni vagy kiirtani, a szenvedő igék használata helyett megkaptuk a valamire, sőt bármire *sor kerül* sémát, ami fölforgatja a magyar mondat szerkezetet, és hihetetlenül nyelv- és stílusrontó szokássá lett az elmúlt jó fél évszázadban.

Hajdu Ferenc

Tinédzser libacomb és egyéb „nyalánkságok”

A nyelvápolás – sokak véleményével ellentétben – nagyon fontos feladata mindenkinek, akinek valamilyen módon lehetősége van rá. Az iskolai nyelvtanításnál kezdődik a lényegi munka. A különféle felmérések azt mutatják, hogy ott, sajnos, nagyok a bajok. Olyan bajok, amelyekben később igen nehéz lesz javítani, különösen akkor, amikor még mindig tartják magukat a régen elavult nézetek, felfogások. (Nyelvi babonák a „germanizmusokkal” kapcsolatban, a puristák ártó tevékenysége, a „csak így helyes” uralkodása és terjeszkedése stb.) Ha minden jól menne, akkor nem találkozoznánk olyan elképesztő nyelvi, kiejtési hibákkal, melléfogásokkal, mint amilyeneket itt felsorolok minden magyarázat nélkül. Némelyiket évtizedek óta látjuk, halljuk, de van a nyelvi műveletlenségnek sok friss „terméke” is.

A címben lévő ételféleséget egy ismert szakács ajánlotta a tévénezőknek. Lehet, hogy viccesnek gondolta, de libában a *tinédzser* kissé öregnek számít. A teniszversenyt közvetítő riporterszerint *legyorsították* az adogatást. Több ízben is beszámoltak arról, hogy valaki *hosszában átúszt*a a Dunát. Nyilván azt akarták mondani, hogy sok kilométert *végigúszott* a folyón, mert *átúszni*, *átmenni* keresztben szoktak.

Sokszor említettük már a növényekkel, állatokkal és egyéb mezőgazdasági dolgokkal kapcsolatos tévedéseket. A Kossuth rádióban a műsorvezető is azt mondta, hogy *ellik* a kutya, de az állatorvos is. Ez utóbbi a betelefonálással együtt a kutya *tőgyéről* beszélt. (Ellett már a pocok, a macska, az egér is a *fiálás*, a *kölykezés* helyett.)

Mostanság szinte minden növényt *aratnak*. Igaz, hogy a gépi betakarítás kiszorította a hagyományos *kukoricatörést*, *répszédelést*, de az aratás leginkább a gabonafélékre illik. Ugyanígy nem *ültetik* a búzát, a kukoricát, hanem *vetik*. Az egyik mezőgazdasági műsorban az ismert riporterszer *„fészekalja malacra”* becslte a szaporulatot. Valószínű, hogy akkoriban keltek ki a malacok...

Egy ismert műsorvezető egy év alatt legalább négy-öt alkalommal használta ezt a kitekert fordulatot: „Maga annyit segítséget elherdált, hogy a *fal adja a másikat*”. Ezt mondta akkor is, amikor ételbemutatón megdicséretet valamilyen *ez olyan finom, hogy a fal adja a másikat*. Az a baj, hogy ez fel sem tűnt senkinek. Az eredeti változat ez: *akkora pofont kapsz, hogy a fal adja a másikat*. Azaz: az erős ütéstől úgy nekicsapódsz a falnak, hogy beleütöd a fejed. Szinte senki sem tudja már, hogy az *aki bírja, marja* kifejezés mit jelent, át is alakult *aki kapja, marja* formájúvá, holott az, aki megszerzett valamilyen, már nem marak-szók értke.

A hanyag fogalmazásra példa a sportközvetítések közül: *mind a négy csapat megnyerheti a kupát*. Ez nem igaz, de az igen, hogy a négy közül bármelyik, de csak egy!

Az utóbbi években legdivatosabb szavunk a *döbbenetes*, *megdöbbentő* volt (az elcsépelet *zseniálissal* együtt). Volt döbbenetes gól, védés, kapufa, szerva, mentés. A *döbbenetes* elvezette *sokkoló*, rossz értelemben véve *meghökkenítő* jelentését. Döbbenetes esemény egy váratlan tragédia. Továbbra is minden jó *zseniális*. Az egyik aszfaltrajzversenyen *zseniális* ákombakomok voltak. Akkor Csontváry milyen? Méltó társuk a *brutális* és a *durva*: mindenre „jók”.

A kiejtésről: még mindig van *svejc*, *fran*, *spejz*, pedig már egy fél évszázada azt hittük, hogy eltűntek. Figyeljük meg: egyre többen mondják a *már* helyett, hogy *márt*. *Mán*, *má* van a népnyelvben, de a *márt* a finomkodó kiejtés újabb példája.

Még az akadémikusok némelyike is *s*-sel ejti Sigrayt, Jósikát. Az egyik műsorvezető a játékos jó *Zsigray* kiejtését *Sigrayra* „javította”.

Költői a kérdés: kell-e a nyelvművelés, vagy nem? Minden nyelvért aggódó magyar ember tudja a választ: jobban, mint bármikor!

Kovács József

Mesék világa, mesék nyelvezete

A gyermekekhez hozzátartoznak a mesék, pedig a többségük riasztó. Nem tartalmaznak tanulságos, harmonikus, becsületes, erőszakmentes történeteket. Karinthy Frigyes, amikor meghallja, hogy milyen szörnyűségeket mesélnek a fiának, ezzel fejezi be Mesék világa című kis karcolatát: „vegye elő kérem Zola Nana című regényét! Az erkölcsös történet, ahol a bűn elveszi büntetését”.

Három-négy éves gyerekeknek felolvastam egy szép könyvből a közismert Hófehérke és a hét törpe mesét. A gonosz királyné felszólítása („öld meg és hozd el a szívét”) és más hasonló mondatok nem gyerekeknek valók, de ezt az ősi mesét aligha lehetne kiiktatni a gyermekkönyvek közül.

A másik probléma: a meseírók, fordítók igyekeznek válogatott, szép szavakat használni. Olyanokat, amelyeket a felnőttek többsége se használ, ért. Az említett, nem túlságosan hosszú történetben harminc-nyegen olyan szó, kifejezés van, amit a gyerekek nem értenek meg. Vagy azért, mert alig használatosak, vagy azért, mert avított fogalmak, elnevezések. (Csak példaképpen: *cseperedett, legalantasabb cselédmunka, daliás királyfi, lerokadt, magány virrad rám, álomba zuhant, história, mágiikus bájtal, perdül, koporsó, örök álom, arra vette az irányt, egybekeltek, díszvendég* stb. stb.)

Irodalmárok nyilván másként bírálják el ezeket a szavakat, és bizonyára azt tartják helyesnek, ha a gyerekek ilyeneket is megtanulnak. Ezt végeredményben nem ellenzem. Azonban messzeemenően figyelembe kell venni a gyermekek felfogóképességét, beszédértő képességét, beszéd-készségét, fantáziálásra való hajlamosságát. Bennük a valóság és a mese határa elmosódott. A gylkosságra való felszólítást egyrészt nem értik meg, ha pedig a felnőtt megmagyarázza, azzal nem tesz jót a gyerekek lelkivilágának.

A régi, híres mesék többségében szörnyűségek fordulnak elő. Az egyik mesében a főszereplőt a vasorrú bába ketrecbe dugja, felhizlalja azért, hogy majd meg-egye. Egy másik mesében a két lurkót megdarálják, és a maradékaikat megeszik a tyúkok. Vagy: „szerencséd, hogy öreganyádnak szólítottál, mert különben...” De nem folytatom. Példa bőségesen található az ún. gyermekirodalomban. Persze túlzás lenne, amit Az ember tragédiája Falanszter színében mond a Tudós: „ezért dajkáink a magasb egyenletekről, a mértanról beszélnek gyermekinknek”, hiszen ezt se értének meg a kicsinyek.

Van azonban példa a jó mesére is. Ilyen például Fazekas Anna *Öreg néne özikéje* című remekműve, amely véleményem szerint jobb, mint a híres, régi mesék. Még egy régebbi könyvet említék, amihez – sajnos – nem tudtam kiadót találni, bár a Széchényi Könyvtárban van belőle példány. Dóczi György *Csöppség* című meséje a víz körforgását a természetben beszéli el meseszerűen, érthetően. Bizonyára van sok jó, megérthető, tanulságos mese ezeken kívül is. Azonban az ún. klasszikus meséket, amelyek a régi korok felfogásának, gyermeknevelési szokásainak megfelelő, sokszor borzalmas történeteket beszélnek el, aligha lehet kiiktatni.

Dr. Bogárdi Mihály

Nők végletes jellemzői

Példáink a véletlen folytán kerülnek egymás társaságába. Közös vonásuk az, hogy nőkről esik szó bennük. Nőkről, akik kapcsán egyszer csak két – enyhén szólva – ellentmondó állítás, minősítés bukkan föl a szövegben. A megszövegezőnek nem volt célja, hogy abszurd vagy groteszk utalással keltsen stílus-hatást. A kialakult mondat, sőt szöveg az, ami becsap, meghök-kent, fölbosszant, esetleg megnevettet bennünket. Jöjjenek az idézetek!

Bizony, furcsát kínál a Rejtőző nevek lexikona: „Pedig Klütaimnesztra, Agamemnon *felesége és szeretője*, Aigiszthosz

már szörnyű tervet forral a haza-érkező király ellen.” Mondanom sem kell: leálltam a kiemelt két szó együttesét olvasva! Sorrend-tévesztésre gyanakodtam, már-már hajlandó lettem volna helyre-igazítani: Agamemnon szeretője, később felesége... Ám a folytá-tásban mégiscsak ott szerepel az a bizonyos férfi, a szerető! Jobb lett volna hát, ha a könyv írója nem csapja be az olvasót egy másod-percre sem. Elég lenne egy név-elő: „Agamemnon felesége, Klü-taimnesztra és a szeretője, Aigisz-thosz”. Vagy talán ennél is meg-győzőbben segíthetne a névmásos kiegészítés: „Klütaimnesztra és annak szeretője...” A bűnrészes-séget igen jól kifejezhetné továb-bá a társhatározós fordulat (akár két gondolatjel között): „Klü-taimnesztra, Agamemnon felesé-ge – szeretőjével, Aigiszthossal együtt – már szörnyű tervet for-ral...”

Az Európa uralkodói című, több cseh szerzőtől magyarra for-dított kézikönyvben egyenesen az elhíresült pándyzmus fogalmának három évszázad előtti előfordulá-sát sejtethetnénk: „II. Katalin ... egy litván paraszt *lánnya*, 1703-tól *ágyasa*.” Itt is megálltunk, amint

már szokásunk ez. Sejtethető, hogy ezúttal is volt folytatás: 1712-től második felesége I. (Nagy) Péter cárnak...” A *lánnya* után érdemes lett volna például egy *aki* vonatkozó névmást tennünk. Ugyanezen *lánnya* után egy elkülönítő (tömbösítő) pontosvessző világossá tehetné: a továbbiakban a cár nagyobb hangsúlyt kap, mint az első harmadbeli paraszt. Legegyszer-rűbb lenne azonban máris kitenni a pontot a *lánnya* után. Egy egészen új mondat – közlés – pedig nem hagyta immár kétsé-get: „1703-tól *ágyasa* ... I. (Nagy) Péter cárnak.”

És hogy az ilyen hibák ördöge nem kíméli az egyházi sajtót sem, álljon itt befejezésül – egyik kalendáriumunkból – ez a Kis Szent Terézszel kapcsolatos utalás: „... Szüleinek kilence-dik gyermeke. Játékos, önfejtő, csintalan *baba, özvegy*.” Persze, hogy e ponton megtorpantunk! Hiszen tudjuk: nem ment ő so-ha férjhez, sőt fiatalon kolostorba vonult! A mondat folytató-dott: „édesapjának »kis királynője«...” Csupán egy pontos-vessző kell(ene): „... csintalan baba; özvegy édesapjának »kis királynője«...”

Holczer József

Szükszavúan vagy világosan?

Egy szakképzésről szóló írásban olvastam a következő mondatot: „Mindnyájan látjuk, hogy vannak előnyös és hátrányos változások az új képzési jegyzék szerinti szakmákban.”

Mi az, hogy *előnyös és hátrányos*? Olyan változtatások, amelyek egyszerre előnyösek és hátrányosak? A mondatrészeket kapcsoló és ezt az értelmezést sugallja. De talán mégsem ezt akarta a szerző mondani. Hihetőbb, hogy a változta-tások egy része előnyös, más része hátrányos. De ezt így kellene egyértelműen kifejezni: *vannak előnyös, és vannak hátrányos változtatások*.

A félreérthetőség oka: babonás félelem a szó-ismétléstől. Persze vannak fölösleges – elkerül-hető, sőt elkerülendő – ismétlések, de vannak szükségesek is. Ferenczy Géza, aki a hatvanas-hetvenes években sokfelé írt nyelvhelyességi, beszédművelő és helyesírási cikkeket, egyszer ilyen címet adott a rádióban felolvasásra szánt nyelvművelő írásának: *A szóismétlés szép is lehet, rút is lehet*. Ezt kiegészíthetjük azzal, hogy az ismétlés fölösleges is lehet, szükséges is lehet.

Ugyancsak Ferenczytól származik az a buz-dítás, amely mindenkinek szól, aki anyanyel-vünket műveli: Tanuljunk holtig magyarul!

Elekfi László

2008 Lőrincze-díjasai

Az Anyanyelvpolók Szövetségének 2008. december 6-i tisztújító közgyűlése, amelyről a Hírek rovatban is szólunk, egyúttal a 2008. évi Lőrincze-díjak átadásának ünnepi alkalma is volt. Mint eddig is, ez évben is ketten részesültek ebben a rangos kitüntetésben. Az alábbiakban közreadjuk a két legújabb kitüntetett méltatását, laudációját.

Antalné dr. Szabó Ágnes

Antalné Szabó Ágnes egyetemi docens még aránylag fiatal kutató, illetve oktató, de mégis éppen negyedszázada már annak, hogy első szakmai kitüntetését szerezte, ugyanis 1983-ban az Országos Tudományos Diákköri Konferencia I. díját nyerte el.

Kitüntetéses minősítésű diplomáját az ELTE BTK-n szerezte meg; szakképzettsége: magyar–oroszlakos tanár. 1988-tól az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszékén volt tanársegéd, majd adjunktus, 1994-től pedig az ELTE BTK adjunktusa, majd docense. 1991-től „summa cum laude” minősítésű egyetemi doktor, 1997-től pedig a PhD egyetemi tudományos fokozat birtokosa. Oktatott tárgyai: alaktan, szófajtan, mondattan, szövegtan, helyesírás, kommunikációtan, nyelvművelés, retorika, stilisztika, tantárgy-pedagógia. Fontosabb kitüntetései: „Érdemes tankönyvíró” kitüntető cím, Bolyai Emlékkap, Nagy J. Béla-emlékplakett, Vörösmarty-érem, „Pro Educanda Iuventute” díj. Az MTA köztisztületi tagja, a Magyar Nyelvtudományi Társaság tagja s a Társaság magyartanári tagozatának elnöke, a Szemere Gyula anyanyelv-pedagógiai kutatócsoport pedagógiai vezetője, az Anyanyelvpolók Szövetsége elnökségének tagja.

Legnagyobb hatású közéleti tevékenysége a Simonyi Zsigmond Kárpát-medencei helyesírási verseny megalapozása, létrehozása, s mivel ez a verseny már 11 év óta él és hódít, azt is hozzátehetem: felvirágoztatása. A verseny döntője – mivel a zsűri elnökeként évek óta jelen vagyok rajta, tanúsíthatom – minden év májusának végén valóságos ünnepi esemény: egy többlépcsős versenysorozat ünnepi lezárása. De majdnem ilyen nagy hatású a Nyelvtudományi Társaság magyartanári tagozata által immár negyedik éve szervezett s szintén az ő nevéhez fűződő „Őszi szakmai nap”, amelyen 250-300 pedagógus vesz részt.

Publikációs, szakirodalmi tevékenysége széles körű, de leginkább mégis a tantárgy-pedagógiához kötődik. Publikációs listáján több mint harminc népszerű magyar nyelvi és kommunikációs tankönyv szerepel, amelynek ő a szerzője, társszerzője vagy alkotószervezője. Cikkei, tanulmányai között a tantárgy-pedagógiai írásokon kívül helyesírási, szövegtani, névtani és – főleg újabban – retorikai tárgyúakat is szép számmal találunk. Tíz év óta ő a Magyar Nyelvészeti Továbbképzési Füzetek sorozatszerkesztője, valamint – már szintén tizedik éve – a Simonyi Zsigmond Helyesírási Füzetek sorozatszerkesztője. Ő a szerkesztője az Anyanyelv-pedagógia című internetes folyóiratnak is.

Végiggondolva, hogy ez a sokoldalú s nem kis részben a diákok anyanyelvi nevelését s a tanárok továbbképzését szolgáló tevékenység mennyire fontos éppen napjainkban, amikor (már az Európai Unió tagjaként) még az eddigieknél is jobban kell törődnünk azzal, hogy az idegen nyelvek és kultúrák minél alaposabb megismerésén kívül saját nemzeti, anyanyelvi kultúránkat is csorbítatlanul megőrizzük, sőt gazdagítsuk, s utódainkba beletáplálva örökítsük tovább, meggyőződéssel állíthatom, hogy Antalné dr. Szabó Ágnes, aki legfőképpen éppen ezen munkálkodik, messzemenően érdemes a Lőrincze-díj elnyerésére.

Kiss Gábor

Kiss Gábor nyelvész, főszerkesztő, a Tinta Könyvkiadó vezetője három diplomát is a magáénak mondhat: programozó matematikusit, alkalmazott és általános nyelvészetit, valamint magyar szakos tanárit. Ezek együttesen segítették hozzá, hogy – miközben egyetemi tanulmányai elvégzése után az MTA Nyelvtudományi Intézetébe került, s ott dolgozott negyedszázadon át, többek között magyarul és oroszul beszélő számítógépes rendszereknek fejlesztve ki a programját – eközben megalapítsa a Tinta Könyvkiadót, s a legkorszerűbb számítógépes eszközöket a szolgálatába állítva kb. egy évtized alatt alapjaiban megújítsa a magyar egynyelvű szótárkiadást.

A legfontosabbal kezdem. Kiadta A magyar nyelv kézikönyvei sorozat egyenként 600–800–1000 vagy még több oldalas köteteit, amelyek jól átgondolt terv szerint különböző oldalakról leltározzák a magyar szókincset. A sorozat darabjai között van szinonimaszótár, idegen szavak szótára, etimológiai szótár, szólás- és közmondásszótár, nyelvhelyességi szótár és még számos egyéb. Ahogy számolom: a legújabb, az „Alakzatlexikon – A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve” már a tizennegyedik ebben a sorban. Hozzáteszem: Kiss Gábor e műveknek nemcsak kiadója és sorozatszerkesztője, hanem közülük többnek szerkesztője, társszerzője, munkatársa, tanácsadója is. Egyébként a sorozatnak, amely bizonyára még tovább folytatódik, eddig már két kötetet is megkapta az MTA Szótári Bizottságtól a Kiváló Magyar Szótár díjat.

E hatalmas teljesítmény mellett még egy másik olyan nagy jelentőségű kezdeménye is van a kiadónak, illetve Kiss Gábornak, amely előtt már eleve fejet kell hajtanunk. Megalapította, életre hívta a Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához című szakkönyvsorozatot. A sorozat első darabja 1998-ban jelent meg, s most, tíz évvel később már a 85. kötetnél tart. Számomra külön öröm, hogy benne jó néhány kifejezetten nyelvművelő, anyanyelvpoló kiadvány is megjelent. Például több Lőrincze-díjasunké: Bencédy Józsefé, Ágoston Mihályé, A. Jászó Annáé, Minya Károlyé és Kemény Gáboré.

Ebben a méltatásban még sok mindent elmondhatnék, sőt el kellene mondanom Kiss Gábor rendkívül hasznos tevékenységéről. Hogy létrehozta a Mesterművek című reprint sorozatot, és a mai nemzedék számára is hozzáférhetővé tette Csefkó Gyulának Szólások és szólásmódok, valamint Horger Antalnak A magyar szavak története című, ma már antikváriumai ritkaságnak számító kötetét. Hogy Kedves hallgatóm! címmel kiadott a Magyar Rádió Édes anyanyelvünk című műsorából egy 250 előadást tartalmazó kötetet. Hogy, miután az általa kiadott könyvek egyre keresettebbek, s ezzel összhangban, illetve ennek következtében a kiadó is egyre népszerűbb, a hozzá érkező felkérések nyomán gyakran tart ismeretterjesztő előadást a szókészletten, a lexikográfia témaköréből, s a Kossuth Rádió műsoraiban is egyre gyakrabban hallunk vele folytatott beszélgetéseket. Egy interjúban azt mondta, hogy a magyar nyelv a legnagyobb hungarikum. Mélyszélesen egyetérték vele, s legfőképpen azt teszem hozzá, hogy nemcsak a legnagyobb hungarikum, hanem azonkívül az egyik legnagyobb nemzeti kincsünk is. Mivel Kiss Gábor egész munkásságával ezt a kincset igyekszik kibányászni, bemutatni s mindenkivel minél alaposabban megismertetni, e munkásságáért teljes szívvel ajánlom a Lőrincze-díj elnyerésére.

Grétsy László

Nem prédikál, nem szónokol

Nádasdy Ádám: *Prédikál és szónokol*

Nádasdy Ádám nyelvi ismeretterjesztő előadásainak és írásainak sajátos nézőpontja, módszere és stílusa van. Emiatt sokan kedvelik (a Magyar Narancsban közölt tárcasorozata a 100. részt is meghaladta, mostani könyve pedig fölkerült a „slágerkönyvek” listájára), de sokan vitatkoznak vele, idegenkednek nézeteitől. Szögezzük le: föltehetőleg jó, ha nyelvi-nyelvészeti kérdések izgatják a társadalom egy részét; a vitában csiszolódik az elme; a vita elvezethet a továbblépéshez, a megértéshez. Öt év telt el előző sikeres nyelvészé-gyűjteményének (*Ízlések és szabályok*, Magvető, 2003.) megjelenése óta; megközelítésmódja változatlan, hangvétele megengedőbb.

Hogy mi Nádasdy Ádám nézőpontjában a sajátos? A tudomány alapállás. Az, hogy definiálja a nyelvet, valamint az adott nyelvi jelenséget. Míg a hétköznapi életben sokan összekeverik a nyelvet és a nyelvhasználatot, Nádasdy alapvetően a nyelvről akar beszélni – persze minduntalan átsúszik a nyelvhasználat kérdéseibe is. De a kiindulása tényleg a nyelv, mely szerint mondattan, alaktan és hangtan, a szókészlet pedig legfőleg periféria. Sokaknak nehéz elfogadni ezt az álláspontot, hiszen a nem nyelvészek számára a nyelv elsősorban szó, és csak utána (többnyire „nemszeretem”) nyelvtan: hangtan, alaktan, mondattan.

Sajátos (és sok helyen kiegészíthető vagy vitatható) nézőpontját a *Megmondtam százszor* című tárcájában így foglalja össze: 1. A nyelv ösztönös tevékenység, nem függ sem a műveltségtől, sem az intelligenciától. 2. A nyelvtan nem olyan, mint a KRESZ... Nem a tudományos akadémia mondja meg a nyelvközösségnek, hogy milyen a magyar nyelv, hanem fordítva. Úgy kell a nyelv szabályait fürkészni, mint a természet törvényeit. 3. Nincs olyan egészséges felnőtt ember, aki anyanyelvét helytelenül beszélne. 4. A nyelveművelő illetlanár. Ha ajánl, ha felmutat, ha árnyal, akkor jó. Ha tilt, ha kipellengérez, ha számom kér, akkor rossz. 5. Nyelvromlás nem létezik, maga a fogalom is tudománytalan badarság. 6. A mai nyelv nem csúnyább és rosszabb, mint a korábbi. 7. A keveredés, a tükörfordítások nem ártnak a nyelvnek. 8. Az elcsatolt területen a magyar nyelv csak úgy fog fennmaradni, ha az ottani magyarság rugalmasan olvasztja be a többségi nyelv szavait és elemeit, mi ideát pedig elfogadjuk, hogy lesz szlovákiai és romániai stb. magyar...

Ízeke szedi az öncélú prizmust Illyés Gyula *Pusztulás* című híres írásában, de Bárczi Géza *Nyelvművelésünk* című munkájában is pellengérré állítja a nyelvre vonatkozó „betegség-metáforákat” („... a helytelenségek fertőznek, ránk ragadnak...”).

Mi Nádasdy Ádám sajátos módszere? Leginkább az előítéletmentesség, a „tisztá” tudományosságra való törekvés. „Semmi sem idegen tőlem, ami nyelvi...” – vallja mások után. Ami a beszélők teljesítményeként a nyelvben előfordulhat, az a nyelvész érdeklődésére számot tarthat. Kiindulása az indukció elvén alapul. Mindig a dolgot, a nyelvi adatot magát veszi szemügyre. Azt boncolgatja, teszi próbára. A strukturálista nyelvészetben bevezetett módszereket következetesen használja. Olyanokat, mint például a más elemmel való felcserélés, behelyettesítés (kommutáció), a nyelvi elemek társulási, összekapcsolódási képessége (disztribúció), avagy a szerkezetek átalakításának módszere (a transzformáció). De néha alkalmazza a rákérdezés-próbát is (*Ki? Mit csinál?*). Ezeket a nyelvészetben használt módszereket (az utóbbit kivéve) nem tanítják elég következetesen az iskolában. Nádasdy szinte mindig ezekkel él: ha van *magyaráz-gat*, miért nincs **néz-get*, csak *néz-e-get*; azt lehet mondani, hogy *megírta a Die Zeit*, azt is, hogy *megírta a Zeit*, de nem lehet mondani, hogy **megírta Die Zeit*; vagy *Rá akart lépni a kőre* (van), **Rá félt lépni a kőre* (nincs). Ezekből a próbákból (behelyettesítés, társulás) vonja le a következtetést, mutatja meg a szabályt. Ez a módszer a tudományban megszokott, de az ismeretterjesztésben nem nagyon, mert ott, az egyszerűség kedvéért inkább deduktív módszert alkalmaznak. Egy már megalkotott szabályt erőltetnek rá a (folyton változó) jelenségekre. Módszerének másik jellemzője az általános nyelvi törvényszerűségek és az interkulturális hatások, sőt a műve-

lődéstörténeti vonatkozások keresése. Írásai a magyar nyelvről szólnak, de figyelembe vesz más nyelveket, sőt általános nyelvészeti törvényszerűségeket is. Rendszerint nem vesz tudomást tekintélyérvekről, nyelveművelő hagyományról, „törvényszerűségről” (viszonylag ritkán idéz nyelvészeti szakirodalmat) – mindig a dolgot magát nézi.

És mi Nádasdy Ádám stílusának sajátossága? Szívesen rávágna: az, hogy neki van stílusa. Írásai könnyen fölismerhetők érvelésmódjáról (*lássuk csak! boncolgassuk csak!*), szónoki kérdéseiről, nagyon szemléletes, merész hasonlatairól, metaforáiról (pl. metonimikus *személtáda*), stíláriis ötleteiről (pl. *tőfeltuningolás*). Elveit ugyan sokszor hangsúlyozza („Nem győzöm eleget döngölni befele, hogy a »nyelv« szónak kétféle értelme van...”), néha tanáros, de nem kioktató, hanem felfedező, együttműködő, megengedő – és mindenekelőtt ironikus. Számtalanszor elmondja, hogy jó néhány nyelvhasználati jelenség neki sem tetszik (pl. a *csudijó*), de ebből legfőleg esztétikai vagy etikai következtetést von le, nyelvit semmiképpen sem. Írásait gyakran kezdi ironikus jelenettel: „Karácsony közeledével mi jut a nyelvész eszébe? A fagyott föld és a töltött káposzta. Mennyire más a kettő. Pedig mind a kettőben -tt végű alak van: ennek közismert neve »multidejű melléknévi igenév«”. És megfigyelhető, hogy van egy visszatérő figurája, nyelvi példának rendszeres szereplője, Mátrai; akiről még nyilvánvalóan kiderülnek dolgok, s későbbi Nádasdy-kutatók fejtegethetik figuráját.

Persze mondhatjuk, hogy könnyű neki: Nádasdy Ádám nemcsak kiváló (angol) nyelvész, tanár, hanem igen jeles költő és fordító is. Így egyszerre viseli a nyelv boncolgatóinak fehér orvosi köpenyét és a művészek tarka lebernyegét.

Szigorúan tudományos alapon meghúzható a nyelv és nyelvhasználat közötti határ. Nádasdy Ádám meg is húzza: a nyelvet vizsgálja, szabályokat keres, olyan szabályokat is, amelyeket a leíró nyelvtanok eddig nem írtak le; vagy mert nem vették észre, vagy azért, mert még nem voltak, mert most alakulnak. Persze folyamatosan figyeli a nyelvhasználati jelenségeket is, amelyeket nyelvészetben túli dolognak, erkölcsnek, politikának, alkalmazott nyelvészeti kérdésnek tart. Korábbi írásaihoz képest finomodást érzek abban, hogy különbséget tesz a nyelveművelés mint a nyelvhasználat művelése, irányítása, gazdagítása, valamint a nyelveművelés mint a nyelv, a nyelvi rendszer finomítása között. Az elsőre Lőrincze Lajos tevékenységét hozza fel, és ilyesféle „tanácsokat” ad: „ne mindig csak azt mondjátok, hogy *helyes csaj*, mert sok más szó is van erre; ne tegeződjetek olyannal, akit ez bánthat; ne beszéljetez sznobosan-idegenesen (*ilyen kondíciókkal*); használjatok kedves régi fordulatokat, melyeket kár volna veszni hagyni (*pórény*); fogalmazzon a hatóság érthetően, amikor az állampolgárokkal levelez stb. Semmi kifogásolható nincs benne – kivéve, ha nyelvészeti indokokat keres...” A nyelv művelését pedig vállalja is: „Sosem bíráltam, magam is úzom”. A nyelveművelés két válfaja mellett elnőzöbben nyilatkozik a nyelvvédelemről is. „A nyelvvédelem tehát a nyelvet ... kívánja »gyomlálni«, azaz létező dolgokat kíván tiltani: ez illetlanári feladat. A civilizáció már csak olyan, hogy ilyesmire szükség van: mindenütt van tabu és van etikett... A tiltó-korlátozó illetlanár ... szükséges és fontos a társadalom működéséhez.” A nyelvről való beszédmódban Nádasdy Ádám különleges helyet foglal el a strukturális és a kulturális nyelvészet határán.

Mostani kötetében, nyelvi publicisztikájában, így az imént idézett sorokban is elmozdulást (finomítást, pontosítást) érzek a nyelveműveléssel kapcsolatban. Nyilván akadnak, akiknek ez nem annyira tetszik, én azonban módfelett örülök, mert mai társadalmunkban a legfontosabb vitaképesnek lenni és maradni. Jó, hogy a nyelvről, s persze kiemelten a magyar nyelvről sokféleképpen, több nézőpontból beszélnek. Hogy Nádasdy egyik tárcájának mondatával zárjam: „Lám, társadalmunk mégiscsak jó irányban fejlődik, ha fiatal párok nyelvhelyességi kérdéseken izgatják föl magukat.” (*Magvető, Budapest, 2008. 345 oldal.*)

Balázs Géza

Megjelent az Alakzatlexikon!

Ismertetésem címe nem kijelentés, hanem *felkiáltás* (*exklamáció*), vagyis olyan alakzat, amely fokozott indulatot: örömet, lelkesedést, olykor fájdalmat, dühöt, csodálkozást fejez ki (230–1).

Ezúttal természetesen az előbbiről van szó: örömmel, lelkesedéssel jelentem folyóiratunk olvasóinak, hogy közel tízéves munka gyümölcseként napvilágot látott az első magyar nyelvű alakzatlexikon, a könyv alcímének meghatározása szerint: „A retorikai és stilisztikai alakzatok lexikona”. Ez az impozáns terjedelmű (több mint 37 íves), rendkívül gazdag tartalmú és példás gondossággal szerkesztett kézikönyv hézagpótlónak ígérkezik a szónoklattán és a stílus tanításában és kutatásában egyaránt.

A lexikon szócikkeit egy híján harminc szerző írta, köztük maga Szathmári István, a kötet főszerkesztője, az egész hatalmas munkát megszervezője és irányítója. A szerzők egytől egyig az 1970 óta az ELTE-n működő Stíluskutató csoport tagjai. Közülük került ki a két szerkesztő (Kozocsa Sándor Géza és V. Raisz Rózsa) is. És mivel egy lexikon elkészítésében perdöntő jelentősége van a szakszerű és alapos lektori munkának, ne feledkezzünk meg a lektorokról: Bencze Lóránról és Gáspári Lászlóról se!

A kötet előszava (5–12) a már említett Stíluskutató csoportról, az alakzat mint retorikai és stilisztikai jelenség fő problémáiról, továbbá a szócikkek felépítéséről nyújt áttekintést. Ennek szerzője természetesen a főszerkesztő, Szathmári István. A Stíluskutató csoport az 1990-es évek végétől foglalkozott szervezett formában az alakzatok kutatásával, rendszerzésével és dokumentálásával (itt jegyzem meg, hogy a könyvnek egyik fő erőssége remekül összeállított példaanyag).

A szócikkek egységes felépítésűek. Ezt az előzéklapon az **obszkráció** szócikk példáján szemléltetik: 1. az alakzat neve(i) (görög, latin, német, francia, angol és orosz nyelven); 2. az alakzat rövid(ebb) meghatározása; 3. prototipikus példa (mintapélda); 4. az elnevezés(ek) eredete, magyarázata; 5. az alakzat története (kik, hogyan foglalkoztak vele, eljutva máig); 6. a prototipikus példa értelmezése, valamint az alakzat részletesebb meghatározása; 7. az alakzat leírása, jellemzése, rendszerezése példák segítségével is; 8. az alakzat milyen szövegtípusokban fordul elő, és mik a funkciói; 9. szakirodalmi jegyzék; 10. (ha vannak ilyenek.) **Vö.** után a rokon és kapcsolódó alakzatok.

Egy ilyen típusú munkától nem szokás, nem is illik új kutatási eredményeket elvárni. A lexikon az addig felhalmozott tudás összegezésére és rendszerezésére való. Ezúttal azonban elmondhatjuk, hogy az új Alakzatlexikon szakmai újdonságokkal is szolgál, mindenekelőtt azzal, hogy a hagyományosan alakzatnak tekintett retorikai jelenségek (ismétlés, párhuzam, halmozás stb.) mellé felvette anyagába a Quintilianusnál *trópusnak*, más stilisztikákban *szóképnek* vagy *nyelvi képnek* nevezett stílusesszüköket is. Van tehát a lexikonnak **allegória**, **haszonlat**, **metafora**, **metonímia**, **szinekdoché**, **szinesztézia** szócikke is. És milyen kitűnőek ezek a cikkek! Bármelyik megállná a helyét önálló tanulmányként is. (Szerzőjük: Kocsány Piroska.) A szerkesztői kollektívának ez a döntése (az tudniillik, hogy a nyelvi képeket is alakzatnak minősíti) nem előzmény nélküli a nemzetközi szakirodalomban. Például Gérard Genette már az 1960-as években *figure(s)* néven tárgyalta a metaforát, metonímiát stb.; a belga-francia Általános retorika (Rhétorique générale, 1970) *metabola* kategóriája is egyaránt tartalmaz alakzatokat és képeket; stb. A magyar stilisztikai hagyomány (például: Fábíán–Szathmári–Terestyéni: A magyar stilisztika vázlata, 1958; Szikszainé Nagy Irma: Magyar stilisztika, 2007) ezzel szemben megkülönbözteti a (szó)képet az alakzattól, elsősorban szemantikai okokból. (Jómagam is ennek a felfogásnak vagyok a híve.) Mivel azonban az alakzatok és a nyelvi képek egyaránt a hatásosabb kifejezést szolgálják, a retorika szempontjából kétségkívül tárgyalhatók együtt is, ahogyan ez a most ismertett mûben történik.

Egy majdnem 600 oldalas lexikon tartalmát természetesen nem lehet ismertetni. Hadd emeljek mégis ki néhány nagyobb, elvi jelentőségű cikket! A kerekén 40 lap terjedelmű **alakzat** szócikk egy rövidebb szétutaló bevezető (Czetter Ibolya) után a következő cikkekre tagolódik: alakzat és grammatika (V. Raisz Rózsa), alakzat és norma (Eöry Vilma), alakzat és poétika (Czetter Ibolya), alakzat és pragmatika (Domonkosi Ágnes), alakzat és retorika (ugyanő), alakzat és stilisztika (Mózesné Kabán Annamária), alakzat és szemantika (V. Raisz Rózsa), alakzatfunkciók (Szikszainé Nagy Irma), alakzattársulások (Mózesné Kabán Annamária). A **retorika és stilisztika** cikkből (szerzője: Heltainé Nagy Erzsébet) jó áttekintést kapunk a retorikának és a stilisztikának más tudományágakkal és egymással való kapcsolatáról, a retorika és a funkcionális stilisztika viszonyáról, a stilisztikának a mai nyelvtudományban és a megújuló retorikában elfoglalt helyéről, a neoretorikáról, végül tömör összegzést minderről (502–5). A stilisztika szempontjából is igen fontos **halmozás** cikkét Minya Károly és Penthő József, a **paralelizmus** vagy **párhuzam**, **párhuzamosság** cikket maga a főszerkesztő írta. Általánosságban elmondhatjuk, hogy minden lényeges szócikket az adott kérdéssel évek óta foglalkozó elismert szakember dolgozott ki: az **ironia** cikket Tátrai Szilárd, a **kiazmust** Nagy L. János, a **szimbólumot** a kolozsvári Sajter Laura, az **interrogációt** Szikszainé Nagy Irma, az **ellipszist** Cs. Jónás Erzsébet, az **epithetont** Kornyané Szoboszlai Ágnes, a **körmondatot** Jenei Teréz és Minya Károly, a verstani vonatkozású cikkeket Mózes Huba készítette el. (Elnézést kérek azoktól a szerzőktől, akiket most nem említettem név szerint, jóllehet ők is legjava tudásukkal járultak hozzá a közös sikerhez.)

Nincs lexikon hiányok és hibák nélkül. Ebben azonban alig vannak ilyenek. Az, hogy nincs benne *stílus*, *kép* vagy *nyelvi kép* (utaló szócikként sem), nem tekinthető hibának, mivel a szerzők alkalmazta koncepcióból, illetőleg terminológiából következnek. Az viszont már szót érdemel, hogy ha a **metabolé** cikk szerzője átvette a *metabolák* [így!] táblázatát a Rhétorique générale-ből (388), gondoskodni kellett volna arról, hogy az abban található kevésbé ismert alakzatok is bekerüljenek (legalább utalóként) a lexikonba, pl. *deleáció*, *aszémia*, *parataxis*, *affixáció*, *beágzás*, *archilexia*, *kecskerím*. A parataxis és a kecskerím ettől függetlenül is hiányolnom kell (*palindrom* például van benne). A *kérdés*, *költői kérdés*, *szónoki* vagy *retorikai kérdés* tárgyalását a megfelelő betűrendi helyeken hiába keresi az olvasó, holott benne van a könyvben, csakhogy **interrogáció** néven. (Legalább a *kérdéstől* utalni kellett volna ide.)

A szakirodalmat minden cikk végén teljes címléírással adja meg a lexikon. Ez tagadhatatlanul előnyös annak, aki csak az adott részt másolja ki a könyvből, ezzel szemben nyilvánvaló terjedelmi többletet okoz. Talán elég lett volna a szócikk végi kis bibliográfiákban rövidített címléírást alkalmazni (pl. Gáspári 2003), és a könyv végén betűrendes listában közölni a teljes címet és könyvészeti adatokat. Egy későbbi kiadásban a kiadó pótolhatja ezt a listát, akár anélkül is, hogy az egyes szócikkek hivatkozási módját megváltoztatná.

Ha már szóba került a kiadó, utolsó elismerő szavam hadd legyen a Tinta Könyvkiadóé, amely most újabb nagyszerű alkotással egészítette ki *A magyar nyelv kézikönyvei* című sorozatát. Igen nagy (és ráadásul eredményes) munkát végeztek a belső szerkesztők, korrektorok is. Például a görög szavak hibátlan írása (szabályt erősítő kivétel a τρῶτος szóba becsúszott sajtóhiba a 47. oldalon) az ő odaadó figyelmüknek is köszönhető.

Egyetlen kifogásom az Alakzatlexikonnal szemben (persze, ezt csak tréfából mondom), hogy nem lehettem a munkatársra. Ennek köszönhető viszont, hogy mindez megírhattam róla. (*Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve. Főszerk. Szathmári István. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008. 595 oldal.*)

Kemény Gábor

Menedzsmenteszközök

? Egybe, külön vagy kötőjellel kell írni a *management-eszközök* szóösszetételt? Ez egy felnőttoktatási tanfolyam gyűjtőneve, amely olyan modulokból áll, mint pl. a Total Quality Management, ipari mérési rendszerek elemzése, statisztikai folyamatszabályozás, hibamód- és hatáselemzés. Ezek a *managementeszközök*. Ezek mindegyike külön-külön is egy tanfolyam. A *managementeszközök* tehát olyan eszközök, amelyek a managementet segítik.

! A *managementeszközök* kifejezést a tagok (*management + eszközök*) közötti jelentéstömörítő nyelvtani viszony miatt egybeírjuk. Ebben az esetben a szavak tagjainak viszonyjelentése nem határozható meg egyetlen szintaktikai jelentésfajta által sem, csak körülírással. Jelen esetben: 'olyan eszközök, amelyek a managementet segítik, szolgálják'. Az angol *management* főnévnek több jó magyar megfelelője is van: *ügyvitel, kezelés, intézés, vezetés*. Egy ideje magyarosan, fonetikusán is írhatjuk a kérdezett szót: *menedzsment*. Amikor csak lehetséges, éljünk a magyar megfelelőekkel! Amennyiben mégis ragaszkodnak az idegen szóhoz, annak magyaros írásmódú alakját javasoljuk. Továbbá fontos megjegyezni, hogy ha a *menedzsmenteszközök* (*managementeszközök*) tulajdonnévként szerepel (például egy tantárgynak a nevéként), illetve kiemelt helyzetben van, a nagybetűs írásmód indokolt: *Menedzsmenteszközök* (*Managementeszközök*).

A templomnevek írásmódja

? Hogyan írjuk helyesen a *Szent Anna-plébánia* és a *Nagyboldogasszony-plébániatemplom* elnevezéseket?

! Amennyiben egy templom egy ismert szentről vagy más nevezetes személyről kapja a nevét, a személynévhez a típust jelölő szót (*bazilika, kápolna, plébánia, templom*) kötőjellel kapcsoljuk: *Szent Anna-plébánia, Szent István-bazilika, Szent Benedek-kápolna, Szent Márton-bazilika, Szent Bertalan-templom, Mária-kápolna* stb. A templomok neveinek elemei között jelöletlen határozói alárendelő viszony van: valakiről elnevezett templom, plébánia stb. Személynévi értékűek a mitológiai-vallási elnevezések is. Ennek megfelelően a *Nagyboldogasszony-plébániatemplom* alakot is a fentiek értelmében, kötőjellel írjuk helyesen.

Gellénházi vagy gellénházai?

? Cégünk egyik üzeme Gellénházán van, így az üzem nevében szerepel, hogy ... Zrt. – *Gellénház(a)i Üzem*. Az üzemi vitatkozni velem, hogy ők *Gellénházi Üzem*, és a cégtáblán is szeretnék a feliratot kicseréltetni. Melyik változat a helyes, ha a helységnev Gellénháza?

! A hagyományos nyelvszokás szerint ha az *-a, -e, -ja, -je* birtokos személyjes földrajzi nevekhez *-i* melléknévképző járul, akkor a birtokos személyjel kiesik: *Pálfalva – pálfalvi; Gutorföldre – gutorföldi; Nyíregyháza – nyíregyházi; Jánostelke – jánostelki*. Újabban azonban terjedőben vannak a *-falvai, -földei, -házai, -telkei* végződésű alakok is. A személyjel feltüntetését követő írásmódnak az az előnye, hogy a melléknévi alakból egyértelműen vissza lehet következtetni az alapalakra. Azaz: *gellénházi Gellénháza*. Mindezekből tehát az következik, hogy a *gellénházi* a hagyományos, választékos alak, de a *gellénházai* sem hibás. Az 1999-es Magyar helyesírási szótár figyelembe is veszi ezt a kettősséget, és ennek megfelelően adja meg a vitatott alakú melléknévi származékokat: *mátraházi v. mátraházai; nyíregyházi v. nyíregyházai*. Végül érdemes megemlíteni, hogy a Nyelvművelő kézikönyv I. kötetének erre vonatkozó szócikke a következőket ajánlja: „a közismert földrajzi nevekből választékos stílusú közlésben a hagyományos módon képezzük a melléknévet (pl. *nyíregyházi*), a kevésbé ismert nevek esetében azonban tartuk meg az *-i* képző előtt a birtokos személyragot (*baktalórántházi*), mert csak így biztosítható az alapalak egyértelmű visszaállíthatósága.” Annak eldöntése,

és kevésbé ismert településnévnek, földrajzi tájékozottság, helyismeret kérdése. Az előzőekből következően én inkább a hagyományos *gellénházi* alakot javaslom.

A magyar szürkék útja

? Hogyan írjuk helyesen a *magyar szürkék útja* kifejezést?

! Amennyiben a kérdezett kifejezés (*a magyar szürkék útja*) alkalmi kapcsolat, a tagokat kisbetűvel írjuk. Viszont ha valaminek a neve (például egy festmény vagy egy újságcikk címe), a tulajdonnévi jelleg érzékeltetésére az alakulat első elemét (az egyedi címe írásmódjához igazodva) nagybetűvel írjuk: *A magyar szürkék útja*. A hasonló példák írásmódjának eldöntésében a szövegkörnyezet a legfontosabb.

A személynevek előtti határozott névelőről

? Nagyon bántja a fületem, hogy a televízióban és a rádióban szinte állandóan határozott névelőt használnak a személynevek előtt: *a Jutka, a Béla* stb. A kérdésem az lenne, hogy valóban helytelen-e ez a használat.

! A nyelvművelők már régóta kifogásolják a határozott névelőnek személynevek előtti használatát. A személynevek már eleve határozottak, így szükségtelen hozzájuk kapcsolni a névelőt. Ennek ellenére sokan úgy érzik, más stílusértékű a névelős személynév. A Nyelvművelő kézikönyv mindezt a következőképpen taglalja: „A bizalmas köznyelvben – s ennek hatására a sajtónyelvben is – elterjedt néhány igen népszerű művészek ilyen említése: *a Kondor (Béla); a Bilicsi (Tivadár); a Psota (Irén); a Garas (Dezső)*. Ezt a szabálytalan, egyúttal idegenszerű (németes) formát azzal védték meg, hogy az illetők mintegy fogalommal váltak, ezért »jár nekik« a határozott névelő.” A bizalmas nyelvben, főleg keresztnevek előtt ma már csakugyan nem kifogásolható a nevek előtti névelő, a művelt köznyelvben azonban kerülendő modorosság.

Tetű, tetvek – betű, betvek

? Ha a *tetű* szó többes számában a szó végi *ű* v-re változik, akkor a hasonló felépítésű *betű* szóban ez miért nem következik be (értsd: *betvek*)?

! A *tetű* főnév a nem túlságosan nagy szócsaládú véghangzóhiányos, v-s változatú névszótövek közé tartozik. Szótári alakjának végső magánhangzója a v-s melléktövből hiányzik. Tőváltozatai: 1. *tetű-*, 2. *tetv-*. Ezzel szemben a *betű* főnév egyalakú, minden toldalék előtt változatlan az alakja. Vagyis: a két eltérő tőtípus magyarítja a különböző toldalékolást: *betűk – tetvek*. Hozzá kell azonban tennünk, hogy a v-s változatú és a szótári tövek akár váltakozhatnak is egymással. Néhány esetben a két tőtípushoz eltérő jelentés is társul (ezt a folyamatot nevezik szóhasadásnak): *darvak = 'madarak' – daruk = 'emelőgépek'*.

Triumphfal vagy Triumph-fal?

? A *Triumph* márkanévhez a *-val, -vel* toldalékot közvetlenül vagy kötőjellel kapcsoljuk?

! A *Triumph* márkanévhez a *-val, -vel; -vá, -vé* toldalékot a magyar helyesírási szabályainak 216. b) szabálypontja értelmében úgy kapcsoljuk, hogy a toldalék v-je teljesen hasonul az utolsó kiejtett mássalhangzóhoz (*a ph* betűkapcsolat hangértéke f): *Triumphfal*. További példák: *Balzackal* [balzakkal], *Bachhal* [bahhal], *Greenwichcel* [griniccse], *Steinbeckkel* [stajnbekkkel], *Engelsszel* [engelsszel], *hertzel* [herccsel], *fixszel* [fiksszel] stb. Kötőjellel csak akkor kapcsoljuk a fenti toldalékokat, ha a közszo vagy a tulajdonnév utolsó hangját bonyolult, írásrendszerünkben szokatlan betűegyüttes jelöli: *Peugeot-val* [pöszö], *Rousseau-val* [ruszszó], *Voltaire-é* [volter] stb.; vagy ha az idegen írásmód szerint írt közszo vagy tulajdonnév végén hangérték nélküli (ún. néma) betű van: *guillotine-nal* [gijotin], *Shakespeare-rel* [sékspír] stb.

Bíró János

HÍREK – ESEMÉNYEK

Hírek

A Tudomány kategóriában 2008-ban **Pusztay János** nyelvész kapta meg a Prima Primissima Díjat. (A nyelvész 60. születésnapján rendezett köszöntésekről előző számunkban számoltunk be.)

*

Az ELTE Stíluskutató csoport 29 tagjának közreműködésével megjelent *Alakzatlexikon* mutatta be a főszerkesztő **Szathmári István**, valamint **Adamik Tamás** és **Bence Lóránt** 2008. november 5-én az ELTE tanácstermében. Ugyancsak ekkor mutatta be **Raisz Rózsa** és **Pethő József** Szathmári István *A magyar stilsztika útja* című munkájának kibővített változatát.

*

A több évtizede működő *Beszélni nehéz! mozgalom* 2008. december 20-án elnyerte a Magyar Örökség megítéssel kitüntetést. Az oklevelet és az aranyjelvényt **Deme László** alapító társelnök és **Kerekes Barnabás** társelnök vehette át az ünnepségen. A *Beszélni nehéz!* című műsor a Magyar Rádióban indult, 2007-től pedig a Katolikus Rádióban hallható.

*

A *Szarvas Gábor Nyelvészeti Asztaltársaság* 2009-ben a következő alkalmakkor találkozik az Akadémiai klubban: február 19., április 16., június 18. (Szarvas Gábor Nap 16.00 órától), szeptember 17., november 19. Mindig csütörtökön 18.30-kor. Jó hangulatú beszélgetéseiken, valamint vacsoráikon szeretettel látják az érdeklődőket.

Tudósítások

Az Anyanyelvpolók Szövetsége december 6-án tartotta IX. tisztújító közgyűlését. A beszámoló és a hozzászólások meghallgatása után a tisztújítás következett. Az eddigi elnök, **Bánffy György** színművész mostantól tiszteletbeli elnökként áll a nyelvpolos élén, helyét a korábbi ügyvezető, **Grétsy László** veszi át. **Balázs Géza** ügyvezető társelnök, **Deme László** alapító társelnök, **Juhász Judit**, **Bencédy József** és **Kerekes Barnabás** pedig társelnök lett. A főtitkár **Maróti István** maradt, titkárként **Orosz Tamás** dolgozhat a jövőben. Több fiatal bekerült a csaknem ötvenfős elnökségbe. A közgyűlés **Graf Rezső** javaslatát elfogadva április 23-át a magyar nyelv napjának kiáltotta ki, ugyanis 2008-ban ezen a napon nyílt meg A Magyar Nyelv Múzeuma Széphalomban.

Az év magyar nyelvőre, 2008. kitüntetését **Adamikné Jászó Anna** kapta a Kossuth-szónokverseny létrehozásáért és tíz éven át egyre sikeresebb működtetéséért. A laudációt elmondta és a nyelv-művelő szervezetek által kiadott oklevelet átadta Balázs Géza és Grétsy László 2008. november 8-án a X. Országos Kossuth-szónokverseny eredményhirdetése után az ELTE dístermében:

„Hogy a retorika reneszánszáról ma egyáltalán beszélhetünk, hogy tíz éve egyre többen tudják, mi is az a retorika,

hogy ez itt, a Kossuth-szónokversenyen látszik is,

hogy megjelent csaknem tíz kötetnyi beszédszöveg és elemzés,

hogy egységbe kovacsolták a magyar retorikusok a klasszika-filológusoktól a nyelvészig, hogy nem csak Kossuthot, Széchenyit, de Eötvös Lorándot is többen megismerték,

hogy egymásra talált tudomány és gyakorlat,

hogy pozitív erkölcsi mintát, értékrendet sugárzott,

hogy talán ez egyszer majd odakünn, a világban is látszani fog: három név, melynek dallama van, Adamikné Jászó Anna.”

Nyelvészeti kiadványok

Bali János és Máté György szerk.: *Talpfák. Néprajzi íróskor a vasútról.* ELTE BTK Néprajzi Intézete, Budapest, 2008.

Bányai Éva, Szonda Szabolcs szerk.: *Idő(m)értékek, kontextusok.* Molnár Szabolcs 65. születésnapjára. RHT Kiadó, Bukarest–Sepsiszentgyörgy, 2008.

Buvári Márta: *Értékelvű nyelv-művelés.* Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány, Budapest, 2008.

Daczi Margit–T. Litovkina Anna–Barta Péter szerk.: *Ezerarcú humor.* Az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Dánielisz Endre: *Bizakodva egy életen át.* Prolog Kiadó, Nagyvárad, 2008.

Forgács Róbert: *Anyanyelv-csavar.* Nyelvi fejtörők. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Fóris Ágota, Fűzfa Balázs, Antonio Sciacovelli szerk.: *Nyelvével halad a nemzet.* Esszék, tanulmányok és egyéb íróskor Pusztay János tiszteletére. Savaria University Press, Szombathely, 2008.

Gecső Tamás, Kiss Zoltán szerk.: *Ismertelen ismerős – ismerős ismeretlen.* Az alkalmazott nyelvészet dimenziói. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Gecső Tamás, Sárdi Csilla szerk.: *Jel és jelentés.* Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Hódi Éva szerk.: *Szarvas Gábor Nyelv-művelő Napok, 2007.* Ada, 2008.

Jászó Anna, A. szerk.: *Az előadásmód és a szónoki beszéd.* (A régi új retorika.) Trezor Kiadó, Budapest, 2008.

Kabán Annamária: *Lét és nyelv.* Tanulmányok a nyelvtudomány és a nyelvhasználat történetéből. Bőbor Kiadó, Miskolc, 2007.

Kicsi Sándor András: *Konyha és lélek.* Orpheusz Kiadó, 2007.

Kiss Gábor–Bárdosi Vilmos szerk.: *Szinonimák. 20 000 rokon értelmű szó dióhéj-szótára.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Lakatos Ilona, P.–Pethő József szerk.: *Elméletek és módszerek.* Tanulmányok a nyelvtudomány köréből. Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2008.

Medve Anna, Szépe György szerk.: *Anyanyelvi nevelési tanulmányok III.* Iskolakultúra, Budapest, 2008.

Rónagy Edit: *Nyelvteremtő utódaink.* Gyerekkori szóalkotások. Mohács, 2008. (A Hegybeszédesei Baráti Társaságának Füzetei, 10.)

Szathmári István főszerk.: *Alakzatlexikon.* A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Események

2009. február 19–20. Egvetemi Anyanyelvi Napok, ELTE, Budapest

2009. február 26–28. Implom József Kárpát-medencei helyesírási verseny, Erkel Ferenc Gimnázium, Gyula

2009. március 27–28. Mercurius Veridicus középiskolai retorikai verseny, Ónod

2009. április A Szép magyar beszéd verseny országos döntője, Kazinczy Gimnázium, Győr

2009. május Simonyi Zsigmond általános iskolai helyesírási verseny, ELTE, Budapest

2009. június 18. 16.00 Szarvas Gábor Nap, MTA, Budapest

2009. szeptember 3–5. II. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia, Siófok

2009. október 2–4. Hetedik Semiotica Agriensis, EKF, Magyar Szemiotikai Társaság (Eger)

2009. október 8–10. Szarvas Gábor nyelv-művelő napok, Ada (Szerbia)

2009. október Az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny országos döntője, Kossuth Lajos Gimnázium, Sátoraljaújhely

2009. október A magyar nyelv múltja, jelene és jövője állandó kiállítás megnyitása, A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom

2009. november 6–7. XI. Kossuth-szónokverseny, ELTE, Budapest

AESZ-küldöttgyűlés

Sepsiszentgyörgyön a Kós Károly Szakközépiskolában tartotta 2008. október végén az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége (AESZ) ez évi küldöttgyűlését. Péntek János, az AESZ elnöke beszámolt a szövetség szakmai, tudományos munkájáról. Beszélt egyebek mellett oktatási témájú konferenciákról, helyesírási-tanításról, a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet eredményeiről, a szövetség nyelvészeti kiadványairól, szakmai partnerkapcsolatokról (Anyanyelvi Konferencia, Anyanyelvpolók Szövetsége, Aranka György Társaság, Édes Anyanyelvünk, Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, magyar nyelvészeti tanárszerek stb.). Az elnök beszámolójában külön nyomatékokat kapott a magyar nyelv hete, Széphalom és Érsemjén, valamint A Magyar Nyelv Múzeuma.

Komoróczy György

Cégnévverseny 2008.

A 2008. évi cégnévversenyben a bírálók a következő ötletes neveket javasolták díjazásra: *Izomláz* testépítő, *Cukorfalat* kávéház, *Pirula* patika, *Vakkantlak*, *Megvar-lyuk* ruhagyártó, *Filléres Flanc* belsőépítész, *Nyúlcipő* futócipő, *Párváró 2000* villanyszerelés, *Fogtargon* fogászat, *Kábelbarát 98* villanyszerelés, *Voltos bolt* villanyszerelés. A felsoroltak közül a Magyar Szabadalmi Hivatal által elvégzett jogtisztasági vizsgálat eredményeként az utolsó három lett a 2008. év díjazott cégévé, a *Megvar-lyuk* pedig különdíjat kapott. D. Szekeres Ágnes versenyigazgató elmondta, hogy idén a cégérversenyre alig érkezett jelölés, pedig fontosnak tartják a kifejező, ötletes cégeket is. A 2009. évi, immár 10. versenyre szeptember 30-ig lehet nevezéseket beküldeni az eu-33@hu.inter.net címre. A díjátadás december 14-én lesz a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban.

Fiatal Nyelv-művelők Konferenciája

2008-ban a fiatal nyelv-művelők találkozó-ját az egri Eszterházy Károly Főiskola Kommunikáció Tanszékével, valamint a Diák- és Ifjúsági Újságírók Országos Egyesületével közösen tartottuk november 14–16. között. A rendezvény fő témája A média új nyelve: a bulvár volt. A rendezvényen tudományos előadások (Andok Mónika, Aczél Petra, Balázs Géza, Nemesi Attila, Dede Éva, Minya Károly) mellett médiaszereplők is kifejtették véleményüket a bulvárról (Szayly József – Magyar Rádió, Kruzslíc Dávid – RTL Klub, Varga G. Gábor – Népszabadság, Herczeg Zsolt – Inforádió). Az ehhez kapcsolódó műhelyvitában számos résztvevő szólalt fel. A konferencia anyaga kötetben is megjelenik.

Szójátékos csattanó

Új szavak, kifejezések (53.)

Nagyszünetben		ÉPÜLET-SZINT	A VICC CSATTANÓJA	MINDEN-FELÉ ÖMLŐ	ESKÜVŐI MULATSÁG	VÁROS A BÓDVA VÖLGYEBEN	AZ ANTAL EGYIK BECÉZETT ALAKJA
		KÉRDŐ-SZÓCSKA					
– Tudod-e, miért örül a nebuló, ha végre előkerül a matematikafüze? – kérdezi a tanár a kollégáját.							
– Nos, miért?							
(A választ az ábrában rejtettük el.)							
	HALLHATÓAN MEGFÁZOTT		ZONGORAMŰVÉSZ (TÁDÉ)				... THORPE: AUSZTRÁL USZÓ
	A KÁLIUM VEGYJELE VIRÁG, NŐI NÉV IS		HAJDAN				
A VÖRÖS RÉBEK CÍMŰ ARANY JÁNOS-BALLADA ALAKJA							
ADY ENDRE VERSE							
KELEPELŐ MADÁR MINT FAJ							
KELVIN							
					OXIGÉN	NORVÉG AUTÓJEL	
					KESERŰ-VÍZMÁRKA	IGEN, ANGOLUL	
RÁÉRŐSEN KÉZI-MUNKÁZIK			... DAVIS; USA-BELI SZÍNÉSZ				JELES KÖLTŐ (MIHÁLY)
MARÓ LÉ			INAL				
ŐN					CSAHOŠ		
SZOLMI-ZÁCIÓS FÉLHANG			CSOKOLÁDÉMÁZAS KEREK SÜTEMÉNY		SVÁJCI AUTÓK JELZÉSE		
			FEKETE TOLLÚ VÍZIMADÁR				
KÖTŐSZÓ			SZILÁGY-SÁGI VÁROS			A BŐR VEGYJELE	
KÖZÉPEN RÁADI			ALLJI			TÁPLÁL	
LITER							
VETERÁN LENGYEL LABDARÚGÓ (GRZEGORZ)	GLASGOW LAKOSA				NANO-ROVIDITVE	FÉLIDEI! BENEDEK ...; MESEÍRÓ	
MÉTER	GÖRÖGÖS NŐI NÉV						
TÁJSZÓVAL: ÁSPA			IFJÚ PÁRT ÖSSZEAD				ÖTÖS OSZTÁLYZAT
SAKÍT			PL. NOVÁK ÉVA				
NÉMA TANÚ!							UJJVÉGI! A BÁNSÁG MÁSIK NEVE
AZ ALLÉ SZÉLEI!			VÍZBEN TEMPÓZIK				
			ZSÁK NYILÁSA			KINTRŐL	
			SÁL VÉGEI!			RÓMAI 50-ES	
PORTUGÁL AUTÓK JELZÉSE							
	TETTET						
	KLUBIGAZOLVÁNYA VAN						
A KERÍTÉS FÖLÖTT DOB							
ÉSZAK							
			VIDÁM DALOLÁS				
			IPSZILON				
ÁDÁM PÁRJA							
ISTEN VELE!							

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem okvetlenül az első előfordulásokat szemlézzük.

ATM – bankautomata, automatikus pénzkidó gép. Az angol *automated teller machine* rövidítése

bénázás – ügyetlenkedés

emős – egy új ifjúsági szubkultúra képviselője. Jellemzője a boldogtalanság, a depresszió, a kilátástalanság. Az angol *emotion* szóból ered, kiejtése *ímó* vagy *emó*

fantomvonat – rossz időpontban, üresen közlekedő vonat

fényez – dicsér. Pl. *fényezi* magát.

ferdített betű – a kurzív betűtípusra használt kifejezés

kapcsolati zaklatás l. *mobbing* (Fordulópont 41.)

kastélyszülés – a szülés egyik módja

lánclével – minél több címre való továbbküldést szorgalmazó internetes levél. Az angol *hoax* (megtévesztés, beugratás, „kacsa”) egyik internetes formája

lúzer – vesztés. Pl. Én egy *lúzer* vagyok.

megélhetési gyermekvállalás – olyan eset, amikor a gyermeket elsősorban a szociális támogatásért vállalják szülők vagy nevelőszülők

mobbing – zaklatás, kiközösítés, legyalázás, kipécézés (Népszabadság, 2008. nov. 11.)

plazmavágó – vágóeszköz (amellyel újabb bankautomatákat is kirabolnak)

rusztikus vígjáték – falusi vidám történet, az angol *village comedy* megfelelőjeként

testszkenner – testátvilágító berendezés. Pl. „Ferihegyen csak akkor lesz *testszkenner*, ha az EU kötelezően előírja ezt.” (Népszabadság, 2008. nov. 10.)

trükköz – cselez. Pl. „Már megint *trükköznek* az áfával.” (Magyar Nemzet, 2008. dec. 13.)

ütközik – találkozik, összefut vkivel (szleng). Pl. Tegnap *ütköztem* a barátommal.

zizi – nyüzsgő, bolond (ember)

A rovat 1998–2005. között megjelent anyagát teljes egészében tartalmazza a következő kötet: Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005). Szerk.: Balázs Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. További gyűjtés: Minya Károly: Új szavak I. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007.

B. G.

balazsge@due.hu

NYELVÉSZ • LELETEK

ELVÉSZLELETEK

HELYISÉG KIMUTATÁS (vakolatlan méretekkel)			
SSZ.	MEGNEVEZÉS	m ²	BURKOLAT
01	Szoba	23,50	laminált parketta
02	Konyha	5,03	kerámia
03	Fürdő	5,04	kerámia
04	Előtér	3,96	kerámia
ÖSSZES:		37,53	
BRUTTÓ ALAPTERÜLET:		38,53	BURKOLAT
05	Terasz	5,00	fagyáló kerámia

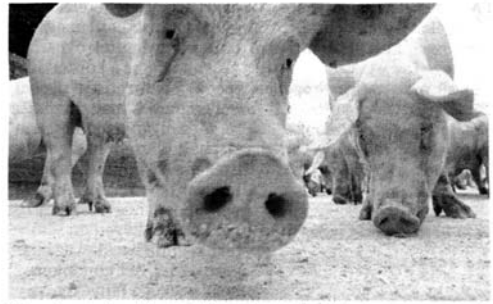
Még ha a hidegtől szájjárat kapunk is, akkor is *fagyálló!* (B. G.)

Lapzártakor az ELTE bölcsészkar még létezik, ott van lapunk szerkesztősége is. A bölcsészkar *egykori épülete* azonban tényleg új tetőt kap! (Holczer József – Metro, 2008. december 2.)

Budapest Új tetőt kap az egykori bölcsészkar épülete

Kicsérélik az ELTE egykori bölcsészkarjának épületén a teljes tetőzetet és fűdém szerkezetet a Piarista közben. Az ingatlant folyamatosan tatarozzák, mióta az visszakerült a piarista rend tulajdonába. MTI

Disznók egy észak-írországi sertésenyésztő farmon

ÉLELMISZER A Magyar Sertéstartók Szövetsége arra kéri a hazai élelmiszer-ellenőrző hatóságokat, hogy az *élő állat- és húsimportőröktől* követeljék meg annak igazolását, hogy a magyar piacra bekerült húsok mentesek a rákkeltő anyagoktól.

túl az ír hatóságok jelzése, miszerint egy holland feldolgozónál Írországból származó, dioxinnal szennyezett sertéshúst találtak.

- **A KÉT ÉVVEL EZELŐTTI** hollandiai után a mostani írországi eset is azt bizonyítja,

A már elpusztult állat- és húsimportőröktől felesleges is volna bármit követelni. Helyesen: *élőállat- és húsimportőröktől...* (Holczer József – Metro, 2008. december 8.)

Eheti ajánlatunk:

Barcelona, az életöröm színpada

A részvételi díj tartalmazza: repülőjegyet, 3 éjszaka szállás reggelivel, transzfereket, városnézést, BBP biztosítást. Foglalás és információ: Ariadne Travel (1074 Budapest, Károlyi krt. 1.), Telefon: 411-3490, e-mail: booking@metroutazas.hu

Jó étvágyat! (Holczer József)

A Zeneakadémia vezetője **díjazott**

ÉLETPÁLYA A HVG és a jobline.hu hagyományteremtő karrierversenyén a legsikeresebb pályát befutott szakembereket keresték hét kategóriában. A közsférőben dolgozó legeredményesebb vezetőnek járó díjat ez alkalommal dr. Batta András, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem rektora kapta.

an szervezi sikeres hangversenysorozatait (Alma Mater Koncertek). A Zeneakadémia nemzetközi kapcsolatrendszere a többi kö-

Kicsoda? Ja, nem ő, hanem őt díjazták. Mi viszont nem díjazzuk az ilyen mondatot! (Holczer József – Metro, 2008. december 2.)

Marha darált hús
tálcsás, védőgázas
300 g

449,-
1.496,67 Ft/1 kg

Marha
darálthús
tálcsás, védőgázas
300 g

449,-
1.496,67 Ft/1 kg

„Változatok egy témára. Én azért maradok a *darált marhahúsnál!*” (Miklós Józsefné komáromi olvasónk észrevétele.)

Édes Anyanyelvünk

WWW.ANYANYELVÁPOLÓ.HU
2009. FEBRUÁR

• IFJÚSÁGI MELLÉKLET •

Gondolkoztál már rajta?

Értékek! Az emberek többségének erről a szóról rögtön a pénz, az anyagi javak jutnak az eszébe. Pedig a gyűröttebbnél gyűröttebb papírokon és a koszosabbnál koszosabb fémdarabkákon túl vannak olyan valódi értékek, amelyek teljesen hétköznapi dolgoknak tűnnek számunkra, különösen akkor, addig, amíg megvannak. Minden ember számára más és más jelenti az értéket.

Az **érték** fogalma a szociológiában és a pszichológia szerint az emberi viselkedésben nyilvánul meg. Részben gének által öröklődik, részben a szocializációval alakul ki. Az értékek kialakulását a csoportok, a társadalmi helyzet, a szerepek, a társadalmi lakóközösségek befolyásolják. Az érték olyan produktum (eredmény), amely hasznos mind az egyén, mind a társadalom számára. Milyen fontos értékekről is beszélhetünk?

Érték lehet az **egészség**, ami nem más, mint testi-lelki és szociális jólét. Azok a fiatalok, akik még nem találkoztak a betegség komolyabb formájával, nem ezt tartják a legfontosabb értéknek. Számukra a karrierépítés, a siker a mérvadó. Míg – ha egy idős emberrel beszélgetek, neki az elsődleges érték az egészség és a **család**.

A következő érték a **műveltség**. Ide tartozik a beszédmód, a viselkedés és a megjelenés. Az intelligencia és a kulturáltság között nagyon fontos az összefüggés.

Az értékek sorában lényeges az **erkölcsösség**. Az erkölcs normarendszer, ami kifejezi az emberek egymáshoz és a társadalomhoz fűződő viszonyát. Az erkölcs tettekben nyilvánul meg, tehát abban, hogy ki hogyan él.

Napjainkban egyre nagyobb szükség van a **toleranciára** mint értékre. Az embereket ne a vallás, a bőrszín alapján osztályozzuk, sokkal inkább az illető egyénisége, saját értékei alapján.

Elengedhetetlen érték az **esztétikum**, amely alakítja a személyiségünket, növeli értékeinket, ismeretekkel gazdagít bennünket, és élményt ad.

Valamennyi felsorolt értéket fontosnak tartom, és még ki-egészítem a **hazaszeretettel**. Saját tapasztalatom alapján mondhatom, hogy míg korábban megmosolyogtam apukámat, amikor a rádióból, tévéből szóló himnuszot komoly arccal, ünnepélyesen, felállva hallgatta, ma én is követem a példáját, mert megértettem, hogy a magyarsághoz tartozás olyan érték, amely mindenki számára fontos kell, hogy legyen.

És ha már a magyarsághoz tartozásnál járunk, ne feledkezünk meg **anyanyelvünk**ről sem, amely talán legbecesebb értékeink egyike: „...hiszen a nemzethez, a családhoz, a legszorosabb emberi közösséghez tartozás alapja. Tehát olyan kapocs, amely nélkül aligha lenne ember az ember.” (Balázs Géza)

Sajnos, manapság az igazi értékek szép lassan kimennek a divatból. A belső vonásokról a hangsúly a külsőkre tevődik. Azt hiszem, jogosan tehetjük fel a kérdést: hol vannak ma az igazi értékek? Ki örökíti tovább őket a mi nemzedékünkben?

Kádas Dalma

Csak civilizációs máz?

Az „Édes anyanyelvünk” nyelvhasználati verseny 2008. évi országos döntőjén a szakképző iskolák számára készített feladatlapban az egyik feladat a nyelvi udvariasság kérdésével (is) foglalkozott. Íme:

„Értékelje a nyelvi udvariasság és a nyelvhelyesség szempontjából a következő párbeszédet, amely egy 42 éves vásárló és egy 19 éves eladó között zajlott le. Ha valamit helytelenít a megnyilvánulásaikban, javítsa!

Vásárló: Jó napot!

Eladó: ...

Vásárló: Adjon nekem egy húsz dekát abból a szalonnából!

Eladó: ...

Vásárló: Köszí.

Eladó: Én is.

Vásárló: Viszlát!

Eladó: Viszlát!”

A versenyzők túlnyomó többsége remekül megoldotta a feladatot, a bírálóbizottság tagja, aki ennek a megoldását javította, értékelte, okkal adott magas pontszámokat, s joggal dicsérete a fiatalokat. A tanulók a „vásárló” megnyilvánulásairól szólni kifogásolták az udvariatlan köszönést (a „Jó napot!” mellől hiányzik a „kívánok”; szerintük az „adjon” helyett helyesebb lett volna a „kérek szépen”; igazuk volt, amikor megjegyezték, hogy fölösleges az „egy” névelő; jó, hogy a „köszí” helyett a „köszönöm szépen” formát ajánlották, a „viszlát” elköszönést a „viszontlátásra” alakkal cserélték volna föl.

Az „eladó” viselkedése kapcsán rosszalótták, hogy nem köszönt; a szalonna megvásárlása után semmit nem mondott; neki illetet volna megköszönnie, hogy a vevő hozzájuk tért be; nem intézhette volna el egy nyegle és udvariatlan „én is”-sel a vásárlást, s elköszönéskor tőle is csak egy „viszlát”-ra tellett.

Nos, itt be is fejezhetném az írást, s örülhetnék a versenyzők remeklésének. Sajnos, bőven akadtak olyan aggasztó jelenségek, amelyek miatt nem lelkendezéssel fejezem be a cikkekötét, dacára az elmondottaknak. Elsősorban az gondolkodtatót és szomorított el, hogy azok a tehetséges, ügyes, elkötelezett (nek látszó?) fiatalok, akik a felkészültségüket a versenyen be is bizonyították, a versenyen kívüli időszakban a kollégium és a gimnázium folyosóin, az utcai találkozásokkor mintha elfeledték volna a feladatlap megoldásakor oly szépen felmondott leckét. Jóval többször hangzott el „jó reggelt”, „jó napot”, „viszlát” köszönésforma, mint a „jó reggelt kívánok”, „jó napot kívánok” és „viszontlátásra”.

Hogy az egymás közötti, de mások által is hallható beszélgetésekkor az újhelyi nyelvhasználati versenyen is főként a „köszí” meg a „bocsi” járta, azt egyre többen tartják természetesnek, pedig – szerintem – nem volna „korosztályidegen” a „köszönöm szépen” és a „bocsánatot kérek” sem. Azért teszem szóvá, mert féltő, hogy ha a középiskolai korosztály elitje is csak ünnepi alkalmakra, versenyekre tartogtja azokat az elemi udvariassági formákat, amelyeket a hétköznapi ruhájukkal együtt kellene viselniük, akkor a fiatalok mindennapi nyelvhasználatából rövidesen kivesznek a tiszteletet adó köszönési-megköszönési-megszólítási-bocsánatkérési módok. Pedig olyan szépek, jó hall(g)a(t)ni őket!

„Továbbéltetési céllal”, használati idejük meghosszabbítása végett jó szívvel ajánlom figyelmükbe a következőket:

Jó reggelt (napot, estét, éjszakát) kívánok!

Viszontlátásra! Viszonthallásra!

Tanár úr, kérem! Tanárnő, kérem!

Bocsánatot kérek. Elnézést kérek.

Kérek szépen... Köszönöm szépen.

A sort ki-ki folytathatja. Jó volna, ha ezek nemcsak „ünnepi civilizációs mázat” képeznének, hanem (ismét) természetes, mindennapi udvariassági fordulatokká válnának.

S persze, akinek eddig is a fentebb említettek voltak a megszokott formák, azoknál maradjon is meg!

Kerekes Barnabás

Hová utazunk?

A magyar településnevek todalékolásának kérdése időről időre felbukkan. (Az Édes Anyanyelvünk 2008. októberi számában is olvashattunk erről.) Mármint az a kérdés, hogy *Debrecenbe* vagy *Debrecenre*, *Egerbe* vagy *Egerre*, *Szombathelybe* vagy *Szombathelyre*, *Vácba* vagy *Vádra* utazunk? A kedves olvasó most nyilván azt gondolja magában: hogy lehet ilyen ostoba kérdést föltenni? Természetesen Debrecenbe, Egerbe, Szombathelyre és Vádra utazunk. De miért van az, hogy egyszer *-ba*, *-be*, másszor *-ra*, *-re* a toldalék? Azért, mert a helyi nyelvhasználatban így alakult ki, és így hagyományozódott nemzedékről nemzedékre.

Általánosan érvényes szabály nincs erre. Viszont érdekes tapasztalatom, hogy a helyi nyelvhasználatban az idők folyamán a toldalékolás változhat.

Szőny község nevével bizonyára mindazok találkoztak már, akik Pannónia történelmével foglalkoztak. A hajdani Brigetio területén fekszik ez a település, korábban önálló község volt, ma Komárom városrésze. A szőnyi Gyürky-kastélyból 1945-ben kórházat alakítottak ki. Ha az 50-es, 60-as években egy itteni gyereknek eltörtött a lába, vagy bárányhimlőt kapott, viték *Szőnyre* a kórházba. A komáromi középiskolákba sok diák járt be ebből a faluból – ők *Szőnyön* laktak. *Szőnyre* ment haza Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke, és *Szőnyön* nem állt meg gyorsvonat.

Nos, a gyorsvonat ma már *Szőnyben* nem áll meg, csak átrobbog *Szőnyön*. *Szőnyben* nincs Dobi István Múzeum, de *Szőnybe* utazzon az, aki a Boszisk József Általános Iskolát keresi. Bár születésem óta Komáromban élek, nem tudom, mikor változott meg a toldalékolás.

Régebben nem figyeltem föl erre, de a folyamatot „tetten érni” talán nem is lehetett volna. Egy 1984-es kiadványban még *Szőnyön* alakot találtam, az 1998-as monográfia már a *Szőnyben* toldalékolást használja.

Lehetségesnek tartom, hogy ez a jelenség más település esetén is előfordult. (Emlékeim szerint a környékről régebben *Tatába* mentünk, ma már csak a *Tátára* formát érzi mindenki jónak, itt tehát fordított folyamat játszódott le.) Számomra mindez azt bizonyítja, hogy nyelvünk élő, éppen ezért állandóan változó „titokzatos szellemiség”. Aki veszi a fáradságot, hogy a titkoknak nyomába eredjen, csodás kalandokban lehet része. Próbálják meg!

Miklós Józsefné

„Espanával álmodom...”

Sokak szerint illik rám a címben idézett Ghymes-dalrészlet. Mi tagadás, rajongok Spanyolországért. Múlt tavasszal volt szerencsém „hallgatói mobilitás” keretében öt hónapot Salamancában, egy kasztíliai kisvárosban eltölteni. Salamanca a XIII. században alapított egyeteméről híres, a spanyol irodalom és kultúra egyik fellegvára. Azonkívül tipikus egyetemváros, körülbelül 30 ezer diák tanul ott, és ebből több ezer külföldi. Talán nem kell észlelteni a hangulatot...

Így talán érthető, hogy alig ismerkedtem spanyolokkal, rendszerint inkább nemzetközi társaságba jártam, ám a külföldiekből verbuválódott kis közösség „hivatalos nyelve” is a spanyol volt. Hamarosan megtanultam felismerni a spanyol beszédben minden nagy európai nyelv akcentusát, és így már szinte „Szólj, és megmondom, ki vagy”-elven működött az ismerkedés. Az én akcentusomat persze nyilván nem ismerte fel senki, de mihelyst kinyitottam a számat, rögtön világos lett mindenki számára, hogy nem vagyok spanyol. Még ha csak a keresztnevemet mondtam is, mert állítólag még azt is akcentussal mondtam, de szerintem meg a spanyolok nem tudták rendszeresen, magyarosan kiejteni a nevemet; nézőpont kérdése.

Ha meg kellene fogalmaznom, mit tanultam a Spanyolországban töltött hónapjaim alatt, azt hiszem, pontosan ez lehetne a kulcsszó: nézőpont. Rengetegszer tapasztaltam, hogy a spanyolok vagy más nemzetiségűek, akikkel megismerkedtem, úgy mond „furcsák” néha, és az még furcsább volt, hogy nekik ez a normális. De mindezt látva tudtam meg nagyon sok dolgot arról, hogy ki vagyok én. Egyáltalán nem bántam, hogy mindenki rögtön rájött, hogy külföldi vagyok, sőt! Ha lehetőségem

adódott, siettem hozzátenni: magyar. Szinte lelkiismeret-furdalásom volt, amikor egyszer csak „megtörtém”, és már valóban akcentussal ejtettem ki a nevemet, vagyis úgy, ahogy a külföldiek. Vagy amikor spanyolul beszéltem még magamban is, és nehezemre esett magyarul megszólalni, ha egy-egy hazai ismerőssel hozott össze a sorsom.

De ezzel egyidejűleg az itthonra írt leveleim is egyre hosszabbak és hosszabbak lettek, mintha csak ebben éltem volna ki az anyanyelvem hiányát. Amikor pedig eljött a vizsgaidőszak, a megszokott izgalom mellett egy újfajta vizsgadrukk is hatalmába kerített. Arra gondoltam, hogy itt nem úgy fognak rám emlékezni, ha fognak, hogy én vagyok Dömötör Andrea, hanem mint „a magyar lányra”. Úgy éreztem, tétje van annak, hogy jól teljesítsek. Tudom, egy ösztöndíj nem az olimpia, de nekem ez mégis fontos volt.

A lényeg: nagyon szerettem ott lenni, sok mindent láttam, tapasztaltam, és bizony rengetegszer muszáj volt alkalmazkodnom. Mégis, egy pillanatra sem felejtettem el, hogy honnan jöttem. Espanával álmodom? Valóban, a spanyolországi élet leginkább egy álom volt, de nem mondanám, hogy csalódottan ébredtem volna fel belőle. Inkább melengeti a szívem, ha visszaemlékszem rá – magyarul.

Dömötör Andrea

Moldvai beszámoló

Szombaton lejárt az ötödik Szeret menti Népdalvetélkedő. A szervezésért köszönet Farkas-Ferencz Endrének és a csapatnak.

Mivel léspedi „művésznőnk”, Csorba Madalina a tavalyi népdalvetélkedőn learatta a pálmát, így ebben az évben nem volt szabad neki versenyre kiállni. Az V–VIII. osztályosok kategóriájában (mondhatnám azt is, hogy a „nehézsúlyúaknál”) testvére, Csorba Gyula volt hivatott helytállni; Gyula fiam ki is tett magáért! Úgyesen beverekedte magát a zsűri szívébe, és a díjkiosztásnál meg is jegyezték, hogy ez a gyerek egy nagy karakter. Bátoran helytállt olyan lányok mellett, akik egész balladákat énekeltek végig, és az én teljes meglepedésemre a harmadik helyezést érte el. A kicsiknél, az I–IV. osztályosoknál egy újabb sikertörténet zajlott le. Sándor Andrea tanító nénije az elmúlt hetekben állított meg, hogy megkérdezze, Andreának miként sikerült magyar nyelvből FB (nagyon jó) minősítést elérni. Én tisztában vagyok azzal, hogy a magyarórákra nem az iskola legjobb tanulói járnak, hanem azok, akiknek több figyelemre, szeretetre van szükségük. Azt is tudom, hogy a magyarórákra járó gyerekek nem éppen a legfelkapottabb tanulók, nem az iskola kedvencei, általában szerényebb körülmények között élő családok gyermekei. Na de szavamot ne felejtsem, a tanító néniel beszélgetve kiderült, hogy Andrea a harmadik osztályban még nem tud románul írni-olvasni. Hűűű a mindenit, mondtam én, hisz büszke vagyok azon szokásomra, hogy legalább hetente kijavítom a füzeteiket, aláírom, hogy láttam, és ez a dolog eddig nekem nem tűnt fel. Már aznap teszteltem a leányzót, hát valóban nem ismeri az összes betűt, kivétel, amiket jól átvettünk magyarból is. A füzete akár egy gyöngyszem, a leckék benne szépen lemásolva, általában hiba nélkül, az énekeket tudja, sőt látszik rajta, hogy amilyen csendes kislány, annyira szeret énekelni. Igazi mintagyerek a magaviselet terén is!

Hát ő volt az, aki az ötödik Szeret menti Népdalvetélkedőn a léspedieket képviselte. Utolsóinak jutott szóhoz, végighallgatta az összes versenyzőt, így nem hibáztattam, hogy kicsikét lennebb kezdte az első éneket, de még így is bekérte magát a harmadik helyre. És valahogy jobban örvendtem az idén két harmadik helyezésnek, mint egy első díjnak. Andreának ez volt az első fellépése, eddig soha nem volt színpadon, soha nem volt velem Magyarországon szerepelni. Azt hiszem, hogy egyike azoknak, akik a magyarórán kapják meg a megérdemelt megbecsülést, bátorítást. Köszönet érte mindenkinek, akik esélyt nyújtanak nekik ebben azzal, hogy a moldvai vagy ki-mondottan léspedi magyaroktatást támogatják.

Márton Attila
léspedi tanító bácsi

A XVI. Országos Ifjúsági Anyanyelvi Parlamenten elfogadott határozatok

1. Szorgalmazzuk minél több fiatal toborzását, további helyi csoportok alakítását.

2. Hagymányos szövetségi rendezvényeinket a következő évben is megszervezzük:

- a) a helyi csoportok küldötteinek értekezletét Budapesten;
- b) a kihelyezett tanácskozást;
- c) a XVII. Ifjúsági Anyanyelvi Parlamentet;
- d) a kétnapos tapasztalatcserét;
- e) a XVII. ifjúsági anyanyelvi tábor.

3. Helyi csoportjaink végzőseit találkozóra hívjuk, hogy a további lehetséges munkaformákról beszéljünk.

4. Vállaljuk az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat terjesztését, a lap népszerűsítését.

5. Tagjainkat arra kérjük, jövedelemadójuk 1%-át ajánlják föl az Anyanyelvpolók Szövetsége javára.

6. Arra biztatjuk helyi tagozatainkat, hogy hang- és videokazettákból álló tárunkba juttassák el előadások, foglalkozások, műsorok anyagát.

7. Szövetségi csoportjainknak javasoljuk: szélesítsék kapcsolatrendszerüket, keressék fel a TIT, a TESZ, a civil mozgalmak, a nyugdíjasszervezetek helyi, megyei tagozatait.

8. Minden lehetséges eszközzel segítjük határon túli ifjúsági anyanyelvi csoportok létrehozását.

9. Kérjük az Édes Anyanyelvünk szerkesztőit, járuljanak hozzá, hogy az illetménylapban a következő évben is jelenhessen meg ifjúsági melléklet.

10. Csoportjainknak, tagozatainknak javasoljuk: a médiafigyelés során szerzett tapasztalataikról tájékoztassák szövetségünk elnökségét.

11. Az ifjúsági vezetőségből szerveződött munkacsoporttól azt kérjük, folytassa munkáját, s javasoljon újabb módszereket, eszközöket a sportpályákon elterjedt durvaság, emberhez méltatlan viselkedés visszaszorítására.

12. Helyi csoportjainknak ajánljuk: hozzanak létre „Nyelvörző” klubokat (pl. művelődési házakban, könyvtárakban, egyéb művelődési intézményekben).

13. Javasoljuk nyelvművelő csoportjainknak megyei, városi, város környéki találkozók megszervezését, a közvetlen tapasztalatcserét.

14. Szorgalmazzuk a nemzedékek közötti kapcsolatok erősítését.

15. Arra kérjük fiatal szövetségi tagjainkat, segítsenek minél szélesebb nyilvánosságot biztosítani tagozatunknak; az országos-megyei-helyi tömegtájékoztatói eszközökben népszerűsítsék törekvéseinket.

16. Arra kérjük az elnökséget, járuljon hozzá, hogy az Ifjúsági Tagozat vezetősége öt főt jelölhessen az Anyanyelvpolók Szövetségének elnökségébe.

17. Levelet írunk a Duna Televízió elnökének, s abban kérjük, járuljon hozzá műsorsorozat elkészítéséhez a magyar nyelv hetének tiszteletére.

18. Javasoljuk szövetségünk elnökségének, vitassa meg a tagsági kártya bevezetésének kérdését, s azt, hogy a kártya egyben kedvezményekkel is járjon-e, vagy pusztán a tagnyilvántartás szerepét töltsé be.

19. Szorgalmazzuk a különböző korosztályok közötti kapcsolatok formáinak kimunkálását, az együttműködés élénkítését (pl. nyugdíjasotthonok, óvodák).

20. A parlament küldöttei megbízzák az ifjúsági vezetőséget, írjon levelet a gyermek-, ifjúsági és sportügyekkel foglalkozó miniszternek, hogy közösen forduljunk a sportklubok vezetőihez a kulturálatlan, durva, trágár szurkolói és sportolói magatartás elleni fellépés módozatainak kimunkálása ügyében.

21. Arra biztatjuk szövetségi tagjainkat, népszerűsítsék az egyházközségekben, ifjúsági körökben szövetségünk és az Ifjúsági Tagozat céljait, törekvéseit.

22. Kérjük az ASZ elnökségét, járuljon hozzá, hogy az Ifjúsági Tagozat vezetősége pályázatot írthasson ki anyanyelvi játékok készítésére.

23. A legsikeresebb pályaműveket a szövetség honlapján indítandó „Nyelvi játékok” rovatban hasznosítanánk.

24. Kérjük azokat a szövetségi tagjainkat, akik részt vehetnek az országos anyanyelvi versenyeken és a határon túli területek anyanyelvi vetélkedőinek döntőin, hogy ezeken a helyeken is népszerűsítsék szövetségünk és az Ifjúsági Tagozatot.

25. Javasoljuk, hogy ifjúsági vezetőségünk vegye fel a kapcsolatot a Nagycsaládok Országos Egyesületével, és a szervezett javaslatok alapján dolgozzon ki egy együttműködési programot, amely lehetővé teszi a nagy családok gyerekeinek bevonását szervezetünk munkájába.

26. Kérjük szövetségi tagjainkat, hogy ha iskolájuknak van saját honlapja, akkor azon tegyenek közzé ismertetőt szövetségünk és Ifjúsági Tagozatunk munkájáról.

27. Kezdeményezzük, hogy az elmúlt években készült rövid reklámfilmjeinket, amelyek az Anyanyelvpolók Szövetségét és az Édes Anyanyelvünk című folyóiratot hivatottak népszerűsíteni, juttassuk el televíziós csatornákhöz, hogy „Társadalmi célú hirdetés” formájában közzétehessek azokat.

28. Javasoljuk az évek óta népszerű „anyanyelvpoló” mellett további ruhadarabok (női póló, nyakkendő, sál, ing) tervezését.

29. Az Ifjúsági Tagozat vezetősége – az ASZ eredményesebb működése végett – juttassa el építő szándékú észrevételeit az elnökségnek.

Mozaikok az Anyanyelvpolók Szövetsége váci táborából

Első alkalommal vettem részt anyanyelvi táborban, de olyan emléket kaptam ott, amelyek még sokáig bennem égnek (még most is érzem a melegét). Minden egyes előadás megértte azt, hogy a hosszán átbeszélgetett éjszakák (vagy sokkal inkább hajnalok) után reggelente korán keljünk.

Az első nap játékos éneklése és szituációs feladatainak megoldása Bordi Andrással hihetetlenül szórakoztató volt.

Dr. Kovács Dániel tanár úrnak a Magyar Nyelv Múzeumáról tartott előadása külön élmény volt számomra, ugyanis én még nem látogathattam el oda, így azonban szinte ott éreztem magam „a műsák kertjében”. Am egyszerű megnézném a saját szememmel is azt a helyet. Arra, hogy irodalom és film között párhuzamot vonjak, még nem gondoltam Fábiáné dr. Senczi Ibolya tanárnőnek erről szóló előadásáig.

Deme László professzor úr előadása olyan életszerű volt a magázódásról és a tiszteletéről, hogy a saját életemből is találtam az általa említett helyzetekre példákat. Sajnos, a tisztelet kezd kihalni az embereknek egy igen széles körből, azonban míg vannak olyan közösségek (mint a miénk is), ahol az emberek figyelmesek másokkal, addig még van remény.

Sediánszky János szerkesztő úr történeteit hallgatva csak ámultam: ilyen színes élete lehet egy embernek? A franciaországi utazások megélevenedtek előttem a maguk bájjával, ahogy azt a régi filmek mutatják arról az országról. Kicsit talán tovább is gondoltam a történeteket, mindenesetre már várom, hogy úgy fogathassam a szerkesztő úr könyveit, mint mások a kalandregényeket.

Érdekes történetek és egy izgalmas élet „szilánkjai” jelentek meg előttünk Karsainé Horváth Klára tanárnő előadásában. Hozzá csatla-

koztak a humoros nyelvi hibáink és az oly sokszor emlegetett, már-már csontig lerágott szleng szavak.

Wacha Imre tanár úr előadása a szövegről, annak elemzéséről rengeteg támpontot adott nekem az elkövetkezőkre. Az a tény, hogy egy írónak szinte savanként lehet elemezni az írását, mert rengeteg életrajzi utalást lehet azokban felfedezni, döbbenetes volt számomra.

Széchenyi monodrámája Bánffy György színművész előadásában, mondhatnám, félelmetes volt. Félelmetesen élethű, félelmetesen zengett tőle az előadóterem, remek volt. Szívem szerint tovább hallgattam volna.

Maróti István beszéde és az archívumból vett anyaga pedig egy kedves, korábról visszaköszönő emléket idézett, amit a Petőfi Irodalmi Múzeumban élhettem át a Nyugat kiállításán. Egy csodás napot sikerült visszaidéznem főtájkár úrnak számomra.

Kerekes tanár úr előadásáról: elképesztőnek tartom, hogy még a nem legmodernebb film is mennyire azonosítható mai korunkkal, s mennyi kérdést vethet fel az emberben egy ilyen mű megnézése (már azokban, akik hajlandók ilyen dolgokon gondolkodni, és nem zárkózni el előle).

Az Ifjúsági Tagozat vezetőségének előadásai az orgonától kezdve a bikaviadalig, a nyelvlecken át az olimpiáig mind lekötöttek. Tanár úr mondta, hogy ők voltak a legfőbb segítsége a szervezésben, így szeretném leírni, hogy a délutáni programok tették a nap végére a pontot. Ezek a programok mind élvezetesek voltak, és remek társaságot kovácsoltak belőlünk. Ezúton szeretném megköszönni az ő munkájukat is.

Reményi Korinna

A boglári táborról

A kemecsei Arany János Általános Iskolából két tanuló vett részt a 2008-as Péchy Blanka Anyanyelvi Táborban Balatonbogláron. Deák Róbert és jómagam, Pethő Réka, mindketten ötödik osztályos tanulók. Az egyhetes táborban sok barátot szereztünk, megismertük a város szépségeit, és szabadidőnkben a strandra jártunk. Az első napokban, sajnos, esett az eső, ezért nem tudtunk kimozdulni, előadásokkal, nyelvi játékokkal, versenyekkel töltöttük az időt. Délelőttönként tanár urak, tanárnők tartottak előadást sokféle témáról. Egy grafológus is ellátogatott hozzánk, és elmagyarázta az írás történetét, megmutatta a különböző írásfajtaikat. Kerekes Barnabás tanár úr többféle témával érkezett hozzánk, és elmagyarázta az írás történetét, megmutatta a különböző írásfajtaikat. Kerekes Barnabás tanár úr többféle témával érkezett hozzánk, és elmagyarázta az írás történetét, megmutatta a különböző írásfajtaikat. Kerekes Barnabás tanár úr többféle témával érkezett hozzánk, és elmagyarázta az írás történetét, megmutatta a különböző írásfajtaikat.

Kihagyhatatlan volt a városnéző séta. Csoportokat alkottunk, minden csapat kapott egy lapot, amin versbe voltak szedve a különböző helyek, és oda el kellett jutni. Hajókáztunk Révfülöpre, ahol megnéztük a Fülöpi kilátót, elmentünk Zamárdiba is, ahol ellátogattunk a Szamárköhöz és a Kőhegyi kilátóhoz. Szántódpusztán is jártunk, ahol sok nevezetes dolgot néztünk meg, például a Szent Kristóf-kápolnát és a Postamúzeumot.

Mindennap fürdöttünk a Balatonban, de ha nem volt idő rá, éjszakai fürdőzésen vettünk részt, ami nagyon tetszett mindenkinek. Esténként reneszánsz vagy akár csángó táncokat, énekeket tanultunk. Vers-, prózamondó és szépkiejtési versenyeken vettünk részt. Délelőtti nyelvi játékok voltak. Esténként dalszövegeket tanultunk, amiket később elénekelünk. Az utolsó este Bordi András jött el a gitárjával, és énekelünk, játszottunk vele. Aztán elbúcsúztunk, telefonszámokat cserélünk, és megbeszéltük, hogy tartani fogjuk a kapcsolatot.

Pethő Réka

Az Anyanyelvpolók Szövetsége Ifjúsági Tagozatának szervezeti hírei

– 2008. szeptember 20-án tartottuk hagyományos évnívó tanácskozásunkat. A résztvevők megnézték a váci anyanyelvi táborról készült filmet; meghallgatták a tavaszi találkozó óta eltelt időszakról szóló beszámolót; kialakították a 2008/2009. tanévi anyanyelvi eseménynaptárt. Maróti Istvánnak, az ASZ főtákarának köszöntőjét követően a helyi csoportok képviselői mondták el észrevételeiket, tapasztalataikat, terveiket. Ezt követően a száznál is több résztvevő a Fiumei úti sírkertben megemlékezést tartott Péchy Blanka művésznő síremlékénél.

– November 15-én rendeztük meg a XVI. ifjúsági anyanyelvi parlamentet. A küldötteket Bánffy György, az ASZ elnöke, Deme László, a szervezet társelnöke és Maróti István, az egyesület főtákarára köszöntötte. Ezt követően beszámoló hangzott el a legutóbbi parlament óta történekről, majd a hozzászólások következtek. Bemutatása és jelölése után a fiatalok Peresztégi Anitát az ifjúsági vezetőség tagjává választották; végül az elkövetkező hónapok munkatervét, határozati pontjait fogadták el a megjelentek.

– November 22-én volt a Péchy Blankáról elnevezett emléknap, emlékverseny, immár a XX., s ezúttal is a budapesti Gundel Károly Vendéglátóipari Szakközépiskolában. A Leówey Klára Gimnázium színjátzó csoportjának előadását követően Deme László professzor úr, a Beszélni nehéz! mozgalom vezetője Takács Tibor két versét mutatta be. Ezután a beszédművelők képviselői kiejtésjelölő csapatversennyel indították az emlékversenyt. A megjelent 24 iskola szakkörösei ezt követően öt helyszínen folytathatták a versengést: szépkiejtési, helyesírási-nyelvvelhelyességi, versmondó, kiejtésjelölő egyéni versenyben, ill. egy anyanyelvi csapatversenyben. A családias, derűs napot az eredményhirdetés zárta.

– Fiataljaink oroszánrészt vállaltak az Anyanyelvpolók Szövetsége december 6-i IX. (tiszújító) közgyűlésének előkészítésében, lebonyolításában. Az IT nevében felszólaló Bréza Zoltán, Dömötör Andrea, Orosz Tamás, Palincsák Enikő, Raizer György és Terjéki Tamás sok-sok gratulációt, elismerést kapott a tapasztaltabb szövetségi tagoktól. Nagy megtiszteltetés, hogy az egyesületet irányító elnökségbe a négy éve megválasztott Benkő Péter mellé további öt fiatal került be: Bréza Zoltán, Hidi László, Orosz Tamás, Raizer György és Terjéki Tamás. S még ennél is nagyszerűbb hír, hogy az újjáalakult elnökség Orosz Tamást az ASZ titkárává választotta. Mindnyájuknak szívóbb gratulálunk.

K. B.

REJTVÉNY

Kedves Rejtvényfejtők!

Az Állati növények című feladvány általunk várt megoldása a következő volt:

1. békalencse	9. madársóska
2. farkasalma	10. oroszlánszaj
3. gólyahír	11. ökörfarkkóró
4. kakukkfű	12. szamárkenyér
5. kecskerágó	13. szarkaláb
6. kutyatej	14. varjúháj
7. lóhere	15. zergevirág
8. macskagyökér	

Természetesen kaptunk más megfejtéseket is. Ilyen esetekben a szakkönyveket (Jávorka–Csapody) hívtuk segítségül. Elnézést kérünk azoktól a megfejtőktől, akiknek a lakóhelyén van zebravirág, medveszőlő, kecskefű; ezek tájnyelvi elnevezések lehetnek, mi nem fogadtuk el. Jó megfejtés volt viszont pl. a madársisak, a kecskeruta is.

A szerencsés nyertesek: **Geszti Gyuláné**, Pécs; **István Király Általános Iskola**, Szentistván; **Kiss Mónika**, Szombathely; **Kiss-Batta Adél**, Kerekharaszi; **Mezei László**, Józsa.

Gratulálunk nekik és a jó megfejtést beküldőknek. Arra biztatunk mindenkit, hogy ne szegje kedvét, ha nem volt tökéletes a megfejtése, vagy a sorsolás nem kedvezett neki. A játék öröme mindannyiunké, és új ismeretekkel gazdagodhatunk.

Ezúttal a háziállatokat vesszük szemügyre. Egy táblázat kitöltése lesz a feladat. Egy-egy sorba be kell írni az állatfajt, a hím állat, a nőstény állat és az utód nevét, valamint azt, hogy mi az adott állatközösség megnevezése. Az utolsó oszlopba annak az elnevezése kerül, aki az adott állatseregletet legeltette, őrizte, gondozta.

Könnyítésül megadjuk valamennyi beírandó szót, megfejtőinknek csak ügyesen kell válogatniuk, hogy mit hova írjanak.

Előfordul, hogy azonos a megnevezés, így egy-két szót többször is fel lehet használni, de nem maradhat ki egyetlen fogalom sem. Bízunk benne, hogy nem lesz nehéz a feladat.

Állatfaj	Hím állat	Nőstény állat	Utód	Közösségük	Őrzőjük
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					

Figyelem! A kutya esetében az Őrzőjük rovatot ki kell húzni, oda nincs beírandó szó!

A táblázatba kerülő szavak a következők:

anyajuh, bak, bárány, bika, birka, borjú, csikó, csikós, csödör, disznó, falka, gida, gulya, gulyás, gúnár, juhász, kan, kanca, kecske, koca, konda, kondás, kos, kölyök, kutya, liba, ló, malac, ménes, nőstény, nyáj, pásztor, pipe, szarvasmarha, szuka, tehén, tojó.

A megfejtéseket a következő címre kérjük: **Jókai Mór Gimnázium, Parlándó szakkör. 2900 Komárom, Táncsics M. u. 32.**

A beküldési határidő: **2009. március 30.**

A helyes megfejtők közül öten könyvjutalomban részesülnek.

Az Anyanyelvpolók Szövetsége Ifjúsági Tagozatának hírlevelét **Kerekes Barnabás** szerkesztette.